

Arne Lystad

En reise i tiden

En orientering om Romområdet
i anledning Rom skoles 100-års jubileum

Romområdet

**Kilder utenom
de som er nevnt i teksten**

Bjørn J. Rosenberger
Elizabeth Skjelsvik
Øvre Smaalenene
Erling Johansen
Bjørn Garsegg
Ludvig Daae
Jens Grønset
Lars Aabol
Lasse Solli

Tegninger: Arne Lystad

Innhold

Visjoner	1
Kråkåsen	2
Kart	4
Orientering kart	5
Kart de første «tettsteder»	6
Romområdets eldste historie	7
Rom skole ligger i et spennende historiske område	7
De første «tettsteder»	7
De første «askiminger»	8
Var Mellom-Rom urgården?	9
Bygdeborgen på Romsåsen	9
Men Romsåsen er mer enn bygdeborg	11
Kart gravfelt Holene	12
Gravfeltet på Holene	13
Tjærehjell	13
Tekst tavle Tjærehjell	14
Steinlegginger Langnes	15
Krigen 1814	15
Chausseen	16
Rester av Chausseen	16
Bygdens første industri	17
Lauvås	19
Solli	20
Bevaring av arbeiderboligen Solli	21
Ulykken på Schukkertlinna	21
Hurrahølet	22
Aprildagene 1940	23
Steinbrudd og pukkverk	24
Litt gårdshistorie	25
Glimt fra området idrettshistorie	29
De første skoler	31
Litt om skoleundervisningen i 1860-årene	32
Epilog	33

Visjoner

Det er noen år siden jeg «oppdaget» Kråkåsen og begynte å undersøke den. Det første som slo meg var at den på grunn av nærheten til skolene i området burde utnyttes av disse. På grunn av den korte avstanden kunne jo åsen brukes i en vanlig undervisningstime til forskjellige aktiviteter, ikke minst til undervisning med tilknytning til naturen. Etter hvert som jeg gjorde oppdagelser av lokalhistorisk karakter i området ble undervisningsideen utvidet også til lokalhistorie, og enda mer interessant ble det da Solli ble «oppdaget», arbeiderboligen fra industrieventyrets spede begynnelse i bygda.

Jeg oppdaget også underveis at Kråkåsen var lite kjent, og derfor lite brukt av det turinteresserte publikum i bygda. Det ble etter hvert klart for meg at det derfor burde reklameres litt for området, men det kunne dessverre ikke gjøres. En beskrivelse av området og en anbefaling fra for eksempel kulturhold i kommunen om å bruke Kråkåsen til turer eller fritidssysler, kunne nemlig føre til erstatningskrav fra personer som eventuelt falt ut for kanten på steinbruddet. Som kjent er jo den som reklamerer for en vare også ansvarlig for følgene av bruken av den anbefalte vare.

Jeg tok derfor kontakt med avdelingsleder Martin Balstad i Teknisk etat for å klarlegge ansvarsforholdet i forbindelse med steinbruddet, og det viste seg at Block Watne var ansvarlig for sikring av bruddet. Ved utbyggingen av Gramfeltet hadde firmaet fått tillatelse til å ta ut noe stein i bruddet, og i den forbindelse kontraktmessig bundet seg til å sikre bruddkanten. Martin Balstad tok kontakt med Block Watne og minnet om den avtalte sikring, og et par måneder senere var et gjerde på plass på kanten over steinbruddet. Gjerdet er i ettertid befart av teknisk etat og godkjent, og området er nå forhåpentligvis sikret slik loven krever.

Sikret for vandring på stier som kanskje er tråkket opp av våre fjerne forfedre, stier som i seg selv er gåtefulle, men som også fører oss til detaljer i terrenget som stiller oss undrene overfor ubesvarte spørsmål. Terrenget veksler, og noen steder i området blir enkelte på en mystisk måte følelsesmessig engasjert. Jeg har registrert at et bestemt sted hvor mange bare ser et vanlig skoglandskap med mektige grantrær og et tykt, grønt moselag i skogbunnen, føler noen uhygge, mens andre finner stedet behagelig rolig og avslappende.

Visjonen om å gjøre området kjent for både skoler og turfolk i sin alminnelighet, omfattet også orientering om området og de enkelte severdigheter på tavler og skilt. Ved bistand fra kommunen og hjelp av en frivillig gruppe ble også dette gjennomført, men med lite hell. Tavler og skilt ble revet og fjernet straks etter oppsetting. Nytt forsøk er gjort siden, men dessverre med samme resultat. I dag tror jeg det derfor er vanskelig å få med noen til frivillig innsats i Kråkåsen. Det må isteden satses på muntlig orientering underveis ved planlagte turer i området, eller som i dette tilfelle, med et kåseri og en kortfattet skriftlig orientering i et lite hefte. Slikt kan i hvert fall ikke rives ned og kastes.

Kråkåsen

Kråkåsen er en rest av en fjellkjede som ble dannet for mange millioner år siden. På alle sider er åsen omgitt av frodig vegetasjon med kratt i utkantene og gammel granskog med mektige trær innover mot åsfoten. Oppover åssidene veksler det med bartrær og løvtrær i skjønn forening med bregner, frodig lyng og kronglete eier.

Ved åsfoten ligger mosegrodde klippeblokker og vitner om isens herjinger med åsen for mange tusen år siden, og i åssidene gir kløfter og hyller fremkommelighet på gamle stier opp til toppen hvor breskurt fjell bryter gjennom lyng og mose og danner et stort, åpent platå.

I nordenden av platået er det en gåtefull forsenkning i terrenget, muligens utgravd, og med torv i bunnen. Siden torv vanligvis dannes under vann er dette trolig et kunstig vannreservoar, men hvorfor ble det en gang i fortiden laget en brønn her? Toppene av åsen kan ikke ha vært interessant beiteområde. I sydenden av platået er det også gravet et hull, her for et naturlig oppkomme som holder vann mye av året. Hvorfor?

I skogbunnen ved foten av åsen er det gamle, spennende stier, -noen av dem kanskje tråkket opp allerede i steinalder eller bronsealder av våre fjerne, ukjente forfedre? En av stiene fortsetter opp åssiden, -mot toppen. Den er i begynnelsen oppbygd for å utligne terrengets fall mot vest. Denne oppbyggingen er en annen av Kråkåsens gåter, -man kunne nemlig lett gått opp til fots uten oppbygging. Hvorfor er stien bygget opp?

En annen sti går øst-vest over sydhellinga under åsfoten. Den er også oppbygd på den ene siden, og kan derfor være en gammel ridesti. Stien har retning mot tunet på mellom-Rom, trolig områdets første gård, som kan være ryddet for 3-5 tusen år siden, kanskje enda lenger tilbake. Stien er oppbygd også i østenden av åspartiet, der den går ned i retning gravfeltet på Holene. En spennende sti fordi den ligger i Jørgen H. Martinsens trasé for en hypotetisk øst-vest bronsealder-jernaldervei til et av overfartstedene ved Glomma, -Sando eller Langnes.

På østsiden av gang/sykkelveien til Ilen finner du en sti som fører fram til gravfeltet på Holene. Der kan du beundre en av de større gravhaugene i bygda, jernalderhaugen som ruver høyt over ni lavere hauger og et ukjent antall flatmarksgraver. Men Holene er mer enn gravfelt. Der kan du også ved en liten tjærehjell få en innføring i den gamle kunst å utvinne tjære av tyrived.

I den andre enden av åsen, i nordvest ved steinbruddet, er det også et gravfelt. Her er det ingen ruvende hauger, og bortsett fra en haug ute på åskula er haugene registrert som usikre fornminner.

Fra tunet på mellom-Rom var det tidligere vei over jordet fram til gravfeltet. Derfra fortsatte veien til Ilen hvor den delte seg i veier til Langnes, Gudim og prestegården. På Kristian Strømshaug's kart over Ilengårdene på 1800-tallet kommer veien inn i Ilenområdet og kalles der *Mølleveien* og *Endåvern*.

Veien ble sannsynligvis kirkevei for Kykkelsrudområdet, Rom og Ilen da bygden fikk sin første kirke, men er ganske sikkert like gammel som -vingårdene Ilen og Gudim,

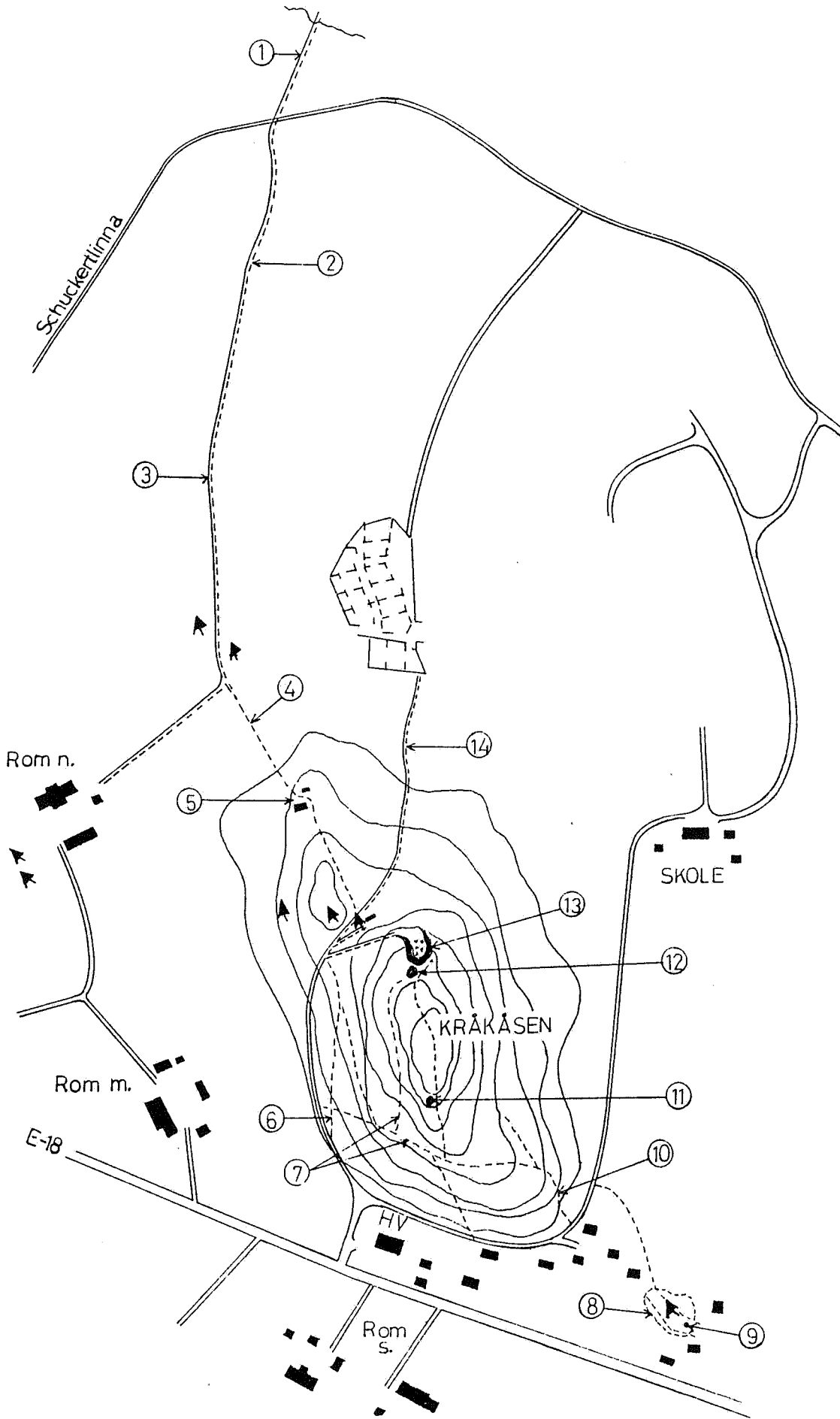
ifølge navnene etablert mellom Kr.f. og 200 e.Kr. Navnet Mølleveien fikk den fordi den etter passering av Rom fortsatte over Kvennåsen fram til møllene i Kykkelsrud.

Det er mulig at veien fra Rom til Ilen langt tilbake hadde to avgreninger i steinbruddområdet: en mot Langnes og en mot Gurud. To personer mener å huske vei fra gravfeltet mot Langnes, og i skogen NØ for steinbruddet er det en rest av en gammel vei som har retning mot Gurud.

Noen meter inn fra veien mellom Heimevernshuset og steinbruddet, og parallelt med denne, er det en sti som ifølge en arkeolog har hulveipreg et stykke. Det er mulig at hulveibiten er en rest av en gammel ferdselsåre fra overfartstedet ved Langnes til bronsealdersenteret ved Lekum. Ideen bestyrkes av arkeologen Elizabeth Skjelsvik som mener at bygdeborgen på Romsåsen og røysene ved Skjoldvang bekrefter gamle ferdselsårer i området.

Husker du hvordan stjernehimmelen
er du som bor i villastrøk med gatelys?
Gå opp på topplatået på Kråkåsen en
mørk, klar høstkveld. Du blir overrasket.

▶ Fornminner

Orientering kart

1. Del av opprinnelig vei til Langnes.
2. Traktorvei i gammel veitrasè.
3. Del av vei til Langnes i nær opprinnelig stand.
4. Ny sti fram til Kråkåsen.
5. Arbeiderstua Solli.
6. Rest av hulvei. Bekreftet av to arkeologer - ikke aldersbestemt.
7. Oppbygde stier. Øst-vest stien er kanskje gammel ridesti.
8. Gravfelt fra jernalder.
9. Tjærehjell. (Orienteringstavle på stedet).
10. Oppbygd sti.
11. Utgravd ile?
12. Mulig utgravd brønn. (Torv i bunnen indikerer vann en gang langt tilbake.)
13. Steinbrudd.
14. Gammel ferdselsåre fra Rom/Kykkelsrudområdet, over Ilen og Kløverud fram til Prestegården. Trolig kirkevei, også kalt Endovern og Mølleveien. Det siste fordi bøndene i øvre del av bygda, inklusive bøndene i Tosebygda, visstnok kom denne veien med korn som skulle males ved møllene Kykkelsrud. I dag er veien bygget ned i Block Watnes anleggsvei til Gramfeltet.

De første «tettsteder»

En mengde funn fra steinalder viser at Askims første innbyggere holdt til langs Glomma, mellom Kjellås og Vammeli. De fleste av funnene er fra den såkalte Nøstvedtkulturen som var i dette område for omlag 7000 år siden.

Ved Kjellås er registrert fire sikre og en usikker boplass fra steinalder, som alle ga funn av forskjellige slag.

På en gresslette ned for Glomvik er gjort flere funn som tyder på at det også her var en eller flere boplasser.

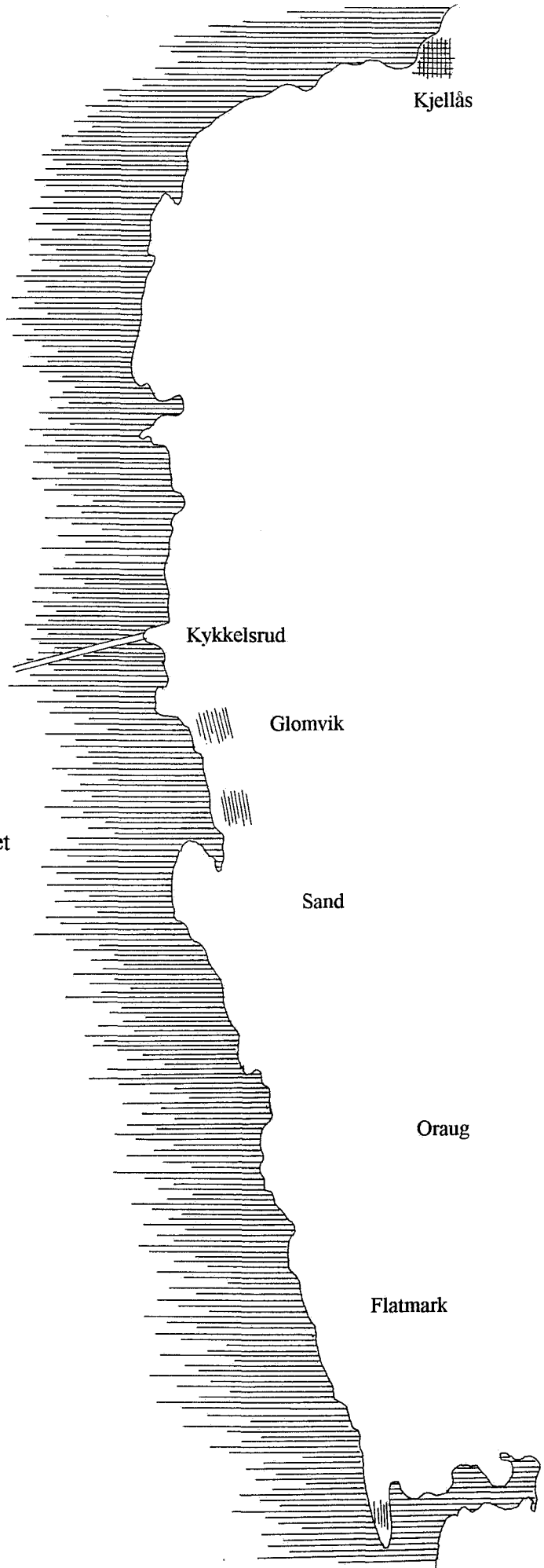
På Vrangentangen, og i nærområdet, er det funnet boplasser, flint og redskap, og sporadisk er det gjort lignende funn på hele strekningen fra Kjellås til Vamma.

Utgravde boplasser

Sannsynlig boplasser

De første «askiminger»?

Slik var kanskje en vanlig dag for de første askiminger ved Glomma

Vi vet ikke hvor bofaste de første mennesker ved Glomma var, og hvor lenge disse «tettstedene» var befolket. Det var jeger- og fangstfolk med en kultur med et livsmønster som var bygget over vandring i fotfarene til dyrene de jaktet på. Den store funnmengden tyder imidlertid på at de var i dette område lenge, kanskje så lenge at deres etterkommere etablerte en ny kultur, -den første gårddannelse i bygda?

Det har vært hevdet av ekspertene at den første jordbrukskultur fulgte med en innvandringsbølge, ble bragt til landet av folk sydfra som kjente til husdyrhold og korndyrking. Etter hvert er man imidlertid begynt å helle til at de første mennesker som kom her, med tiden selv etablerte den første jordbrukskultur, i kombinasjon med sin tidligere jakt- og fangstkultur. Hvis det forholder seg slik, er det mulig at det første «sentrum» i det senere Askim, de nevnte boplassene langs Glomma, etterhvert ble utvidet noe østover, blant annet til Romområdet, hvor vi trolig har en av de første gårdsdannelser i bygda, -gården Rom med tun der mellom-Rom ligger i dag.

Ideen om kontinuitet i bosettingen, fra steinalderboplasser til den første spede gårddannelse, bestyrkes av at vi i dette området har bygdens eneste bygdeborg, en type fornminne som blir sett som et bevis på et tidlig maktsenter i et område. En slik konsentrasjon av makt oppstår ikke plutselig av seg selv, det må ligge en lang utvikling bak, kanskje helt fra steinalderboplassene ved Glomma.

Romområdets eldste historie

For omlag 10 000 år siden var issmeltingen godt i gang. Breen var på retur, både i tykkelse og utstrekning, og enkelte åstopper var begynt å heve seg over havet som da sto omlag 200 meter høyere enn i dag. Breens tyngde hadde trykket jordskorpen ned, og etter hvert som den minsket i tykkelse og tyngde steg landskapet. For ca. 9000 år siden sto havet trolig ved foten av Kråkåsen.

At havet en gang hadde strandlinjer i Romområdet er bekreftet ved funn av skjell og sjøsand i området. Ved legging av en kloakkledning ved skolen for mange år siden ble det funnet skjell i bakken, og Kristen Krogstad, som bodde ved Tjæreåsen på Kvakkestadholen, forteller at da han begrov en hund som var død, kom han ca. en halv meter ned i bakken på fin sjøsand og skjell. Denne hundegravens høyde over nåværende havnivå viser at det ved Kvakkestadholen var en strandlinje for omlag 9000 år siden. Dette ble under en befarung i området for et par år siden bekreftet av en arkeolog.

Hvordan området var før siste istid vet ingen, men det hevdes at Kråkåsen er en rot av en stor fjellkjede som en gang strakte seg gjennom distriktet. En fjellkjede som vel langsomt ble slitt ned av breen på dens ferd sydoover. Noe ble allikevel tilbake. Kråkåsen og klippeblokkene ved foten av åsen som forteller om isens siste brutale herjing med åskula før den dukket opp av havet.

Rom skole ligger i et spennende historisk område

I skolesammenheng er Rom skole selvfølgelig knyttet til Kykkelsrudområdet. Men også i annen historisk sammenheng hører området hvor skolen ligger og Kykkelsrud sammen. For 7000 år siden gikk en fjordarm inn til Kykkelsrud, hvor daværende Glomma rant ut i denne fjordarmen. Nedover på begge sider av fjordarmen, og på begge sider et stykke ovenfor elvens utløp i fjordarmen, var det da en rekke steinalderboplasser. Den kulturen vi fremdeles finner rester av på disse boplassene er kalt Nøstvedtkulturen, og har trolig sin opprinnelse i Sverige og Russland, hvor man har funnet spor av tilsvarende kulturer.

De første «tettsteder»?

Det er ikke kjent når hele det området vi i dag kaller Askim ble befolket og når det fremsto i folks bevissthet som et eget område, en bygd, skilt fra områdene rundt med fiktive eller reelle grenser. Mengden og konsentrasjonen av steinalderfunn på strekningen fra Vamma til Kjellås beretter imidlertid at der var det vi med litt frimodighet kanskje kan kalle en samling tidlige «tettsteder», som sammen utgjorde et første «sentrum» i bygda.

Fra 1916 fant fløterne Johan Sand, hans sønn Hans Sand og Jens Skjolden en mengde steinalderredskaper på denne strekningen. I tidsrommet fram til 1927 leverte de til Oldsaksamlingene vel 200 gjenstander. Det totale antall gjenstander de fant langs denne elvestrekningen var imidlertid betydelig høyere, de fortsatte nemlig å gjøre funn helt fram til 1943.

Var mellom-Rom urgården?

Man kjenner lite til den første gårddannelse i Østlandsområdet, men kravene til etablering av gård og tun var trolig de samme her som man har funnet de sannsynligvis var andre steder i landet. Lett bearbeidelig jord, svakt hellende, selvdreinerende terreng mot syd, vest og livgivende sol. Var området dessuten skjernet mot nord, lå forholdene godt til rette for etablering av gård.

Som nevnt er mellom-Rom trolig områdets første og eldste gård, og ser vi på tunets beliggenhet, virker det sannsynlig. God og lett bearbeidelig jord, blir det opplyst ved landbrukskontoret, fallende terreng mot syd og god skjerming av Kråkåsen mot nord. En god indikasjon har vi også i skogen som ligger til de enkelte gårder i Romområdet. Alle Romgårdene hadde tidligere skog i den «vestre sameia», sammen med Kvakkestad, Rudgårdene, Kykkelsrud og Tovengen. Det tyder på at da disse gårdene ble utskilt, fikk de bruksrett i hovedgårdens skog, som må ha vært nåværende mellom-Rom. Det vil si at mellom-Rom sannsynligvis var urgården i området.

Ferdselsårer forteller mye om tidlig bosetting fordi de vanligvis passerte gjennom gårdstunene. Jørgen H. Martinsen, førstearkivar ved Riksarkivet, har tegnet inn på et kart over gamle ferdselsårer en hypotetisk bronsealder/jernaldervei fra grensetraktene til et overfartsted nord for bygdeborgen, det vil si ved Sando. Etter passering av de gamle bosettingene Løken og Moen fortsatte den trolig til Kråkåsen. Fra Kråkåsen fortsatte den sannsynligvis gjennom tunet på mellom-Rom, og derfra videre til overfartstedet ved Sando, Wilsesund, som det ble kalt.

I Kråkåsen ble øst-vest veien trolig krysset av en samtidig ferdselsåre mellom overfartstedet ved Langnes og bronsealdersenteret ved Lekum. To fornminner i sydenden av nord-Roms skog, noen graver ved steinbruddet, en hulveibit i Kråkåsen og to bronsealderrøyser i åsen ovenfor Skjoldvang, synes å bekrefte en slik ferdselsåre.

Bygdeborgen på Romsåsen

I noen bygder er det opptil flere bygdeborger, i Askim bare en, på Romsåsen i Romområdet. Ifølge arkeologen Elisabeth Skjelsvik lå ofte slike borger ved viktige ferdselsårer, og det tyder på at det var gjennom Romområdet de mest benyttede ferdselsårene passerte. Det har trolig sammenheng med overfartstedene i området, Sundby ned for Glomvik, Sando (Wilsesund) litt nord for bygdeborgen og Langnes litt lenger nord.

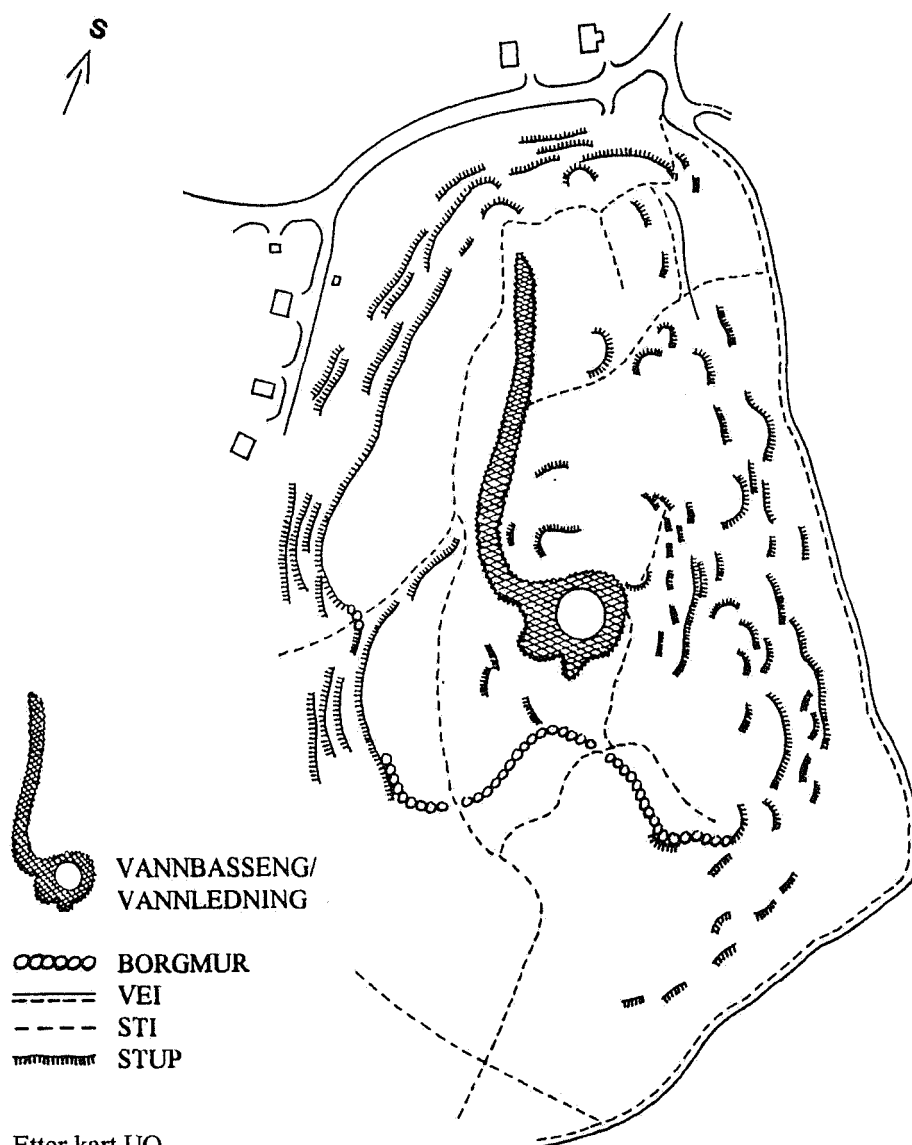
Fremdeles kan vi se restene av borgen, noen steder ligger det sammenraste rester av borgmuren. Romertid (år 1-400 e.Kr.) og folkevandringstid (400-600 e.Kr.) var en urolig periode hvor små høvdingdømmer bekjempet hverandre og røverbander herjet. Det er antatt at bygdeborgene ble anlagt i denne tiden, enten som et rent forsvarsanlegg eller kombinert med et tilfluktsted for en grend.

Det var ikke hvilken som helst åstopp som var brukelig for anlegg av en bygdeborg. Borgen burde ligge på en høyde med utsikt over grenda, åssidene måtte være bratte og vanskelig forserbare, men samtidig måtte det være mulig å føre for eksempel husdyr opp til borgområdet ved behov. Det var også nødvendig med tilgang på vann til både dyr og mennesker ved lengre opphold, og det er derfor underlig at det i borgområdet på

Romsåsen ikke er brønn, eller, som for eksempel ved borgen i Skiptvet, en gjengrodd brønn. Brønnen kan imidlertid ha vært der, men blitt ødelagt eller fylt igjen ved byggingen av vannbassenget.

De naturlige forsvarsmulighetene var de viktigste, men der de manglet ble det bygget murer av naturstein og palisader av tre. Ofte finnes murene over bare korte strekninger, i skar eller på tvers av slake skråninger, men det er eksempler på murer som er flere hundre meter lange. I noen tilfeller ble borgen kanskje planlagt benyttet som tilfluktssted, og da var det viktig å bygge den nær bebyggelsen slik at man raskt kunne forflytte både mennesker og dyr dit om det var meldt fiender i området. Borgen på Romsåsen må trolig sees knyttet til gjennomfartsårene og overfartstedene, men har nok samtidig vært et tilfluktssted for områdets bønder, deres familier og gårdens folk forøvrig.

Anlegg av en bygdeborg må ha krevd en stor arbeidsinnsats av grendas befolkning, og det må i området ha vært tilgang på nok menn også til bemanning av borgen når det var nødvendig. Borgen vidner derfor om et etablert samfund med flere gårder i området på den tiden den ble oppført.

Men Romsåsen er mer enn bygdeborg

Den første større industri i Askim var utvinning av nikkel i gruvene i Romsåsen. Rom Nikkelverk ble satt i drift i 1866, og var i virksomhet til 1876. De fleste arbeiderne i nikkelverket var rekrutert i lokalbefolkningen, men det var også svenske og tyske fagfolk sysselsatt i driften. Malmen ble kjørt med hest til Nesodden eller Kristiania for utskipping. Fra 1873, da bedriften fikk eget smelteverk i Vervenbukta på Nedre Rud, ble malmen kjørt dit. Til smeltingen var det behov for koks, og den ble hentet ved Bunnefjorden. På det meste var det omlag 100 personer som var sysselsatt ved nikkelverket, og av disse 40-50 ved smelteverket.

Gruvene lå i vestsiden av Romsåsen som hørte til søndre Rom og øvre Rud. I området som Nikkelverket etter hvert ervervet, ble det bygget kontorbygning, og ved Brakkesletta vokste det fram et lite lokalsamfund med boliger, butikk, bakeri og skole og smie. Arbeiderboligen ved Brakkesletta inneholdt kjøkken med spiskammer, spisesal, tre beboelsesrom, og butikk med disk og hyller. Det var fire piper i huset, og alle rom hadde kakkelovner. I annen etasje var det fire boliger med inngang fra utvendig gang, og på vestsiden av huset veranda. Den andre arbeiderboligen var innredet med to rom som begge hadde komfyr og kakkelovn. Her var det plass til i alt 18 personer.

Gruvesystemet består av et øvre og nedre hovedplan med mange stoller og synker, som igjen har forbindelse med en 17 m dyp sjakt. I tillegg er det et midtre plan. Under disse tre gruenivåene finnes det et fjerde vannfylt nivå, som ikke er kartlagt. Av de ca. 30 nikkelgruvene i landet er anlegget i Romsåsen det største, og det eneste som er åpnet for publikum, -foreløbig i det øvre gruenivå.

- men det er mer

Romsåsen er meget gammel, kanskje mer enn 1000 mill. år. Potetsteinen, en sjelden gabbroart som stikker fram enkelte steder i åsen, ble i hvert fall dannet så langt tilbake. Denne bergarten finnes bare tre steder i Norge, og forekomsten i Romsåsen er den største av disse. Potetsteinen i Romsåsen er fredet, så fall ikke for fristelsen å plukke med et eksemplar. Den er også Askims kommunestein.

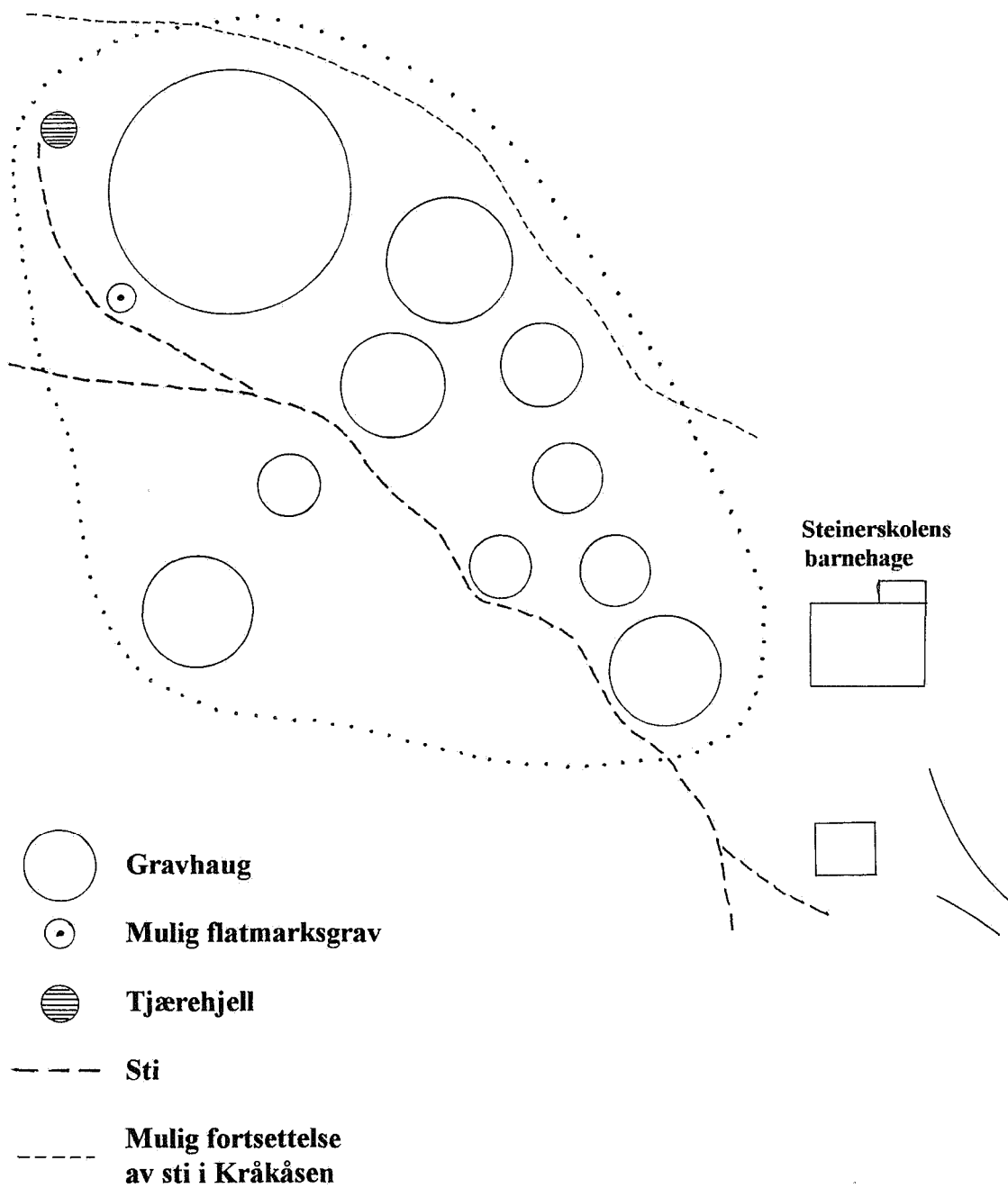
- og enda mer

De fleste har en viss aversjon mot flaggermus. Disse flygende, etter manges mening ufysiske, skapninger som vingler tilsynelatende vilkårlig rundt hodene på oss en sen høstkveld. Sannsynligvis blir du ikke plaget av flaggermus en vanlig tur i de gamle gruvegangene i sommerhalvåret, men skulle du komme der senhøstes eller vinterstid, ville det være i selskap med disse skapninger. Gruvene i Romsåsen er nemlig en av de overvintringslokalitetene i landet hvor det er funnet flest overvintrene flaggermus. Fire av de fem artene som overvintret i Norge er registrert i gruvene i Romsåsen.

- og litt til

26. mars 1929 ble det besluttet å legge 8 toms vannledning fra Kykkelsrud til Askimbyen, samt reservoar på Romsåsen. I årene 1930, 1931 og 1932 ble ledningen til kraftstasjonen, samt forgreningsledningen til reservoaret, fullført. Bassenget på Romsåsen, med rørleggerarbeidet, silrammer og kjøring, kostet i 1935 kr. 69.868.90. Kommunens behov for vann ble beregnet til 2 500 liter-min. Godtgjørelse for dette ble satt til kr. 5 865 en gang for alle.

Jernaldergravfelt på Holene

Gravfeltet på Holene

På Kvakkestadholen (Holene) er et av bygdas fineste gravfelt. Det er registrert og kartlagt 10 gravhauger fra jernalder (500 f.Kr. - 1000 e.Kr.) i området. Under en befarings tur for et par år siden med en arkeolog, fant vi også en sannsynlig flatmarksgrav. En oppreist, mindre jordfast stein vi kom over, er en god indikasjon på en slik grav, fortalte denne eksperten. Steinen står ved foten av den store haugen, ved stien til tjærehjellen.

Kristen Krogstad fortalte siden, at i følge gammel tradisjon på gården skal det være flere flatmarksgraver innover i området. Det er vanskelig i dag å se noen antydninger i terrenget til slike graver, gjengrodd som området er, men det er mulig det tidligere, da det var havn og beite innover i skogen, var lettere å se eventuelle antydninger til flatmarksgraver.

Ni av gravhaugene er forholdsvis lave. Men om de ikke er imponerende høye, ruver de tydelig terrenget, i både omkrets og høyde. Den tiende haugen skiller seg ut i størrelse. Den er vid og meget høy. At den ruver høyt over de andre haugene, kan bero på at den ligger på en liten åskule; omkretsen tyder imidlertid på at haugen bevisst er laget stor. Det ser ut til at det er fylt ganske mye jord på sidene av åskula. Det er kanskje han som ryddet gården Kvakkestad på urgårdens grunn som ligger begravet i den store haugen? Slekten overhode og høvding?

Gravfeltet ligger nemlig høyst sannsynlig til Kvakkestad, selv om det ligger på opprinnelig Romgrunn. Til mellom-Rom er det ikke sikt, hvilket var en forutsetning for plassering av gravhauger. De døde skulle kunne følge med på virksomheten på gården også etter døden. Til Kvakkestad er det imidlertid god sikt, selv om avstanden er omlag 300 meter.

Gravhaugene, er datert til jernalder, 500 f.Kr - 1000 e.Kr. Det betyr at man antar noen av dem kan være fra før Kvakkestad ble ryddet, og det er ikke usannsynlig. Hvis Martinsens bronse/jernaldervei fra grensetraktene har passert ved foten av Kråkåsen, har den gått over Kvakkestadholen, og da kan noen av gravhaugene ha ligget til den. Det var like viktig at de døde kunne følge med på ferdseien, som å holde øye med aktivitetene på gården.

Tjærehjell

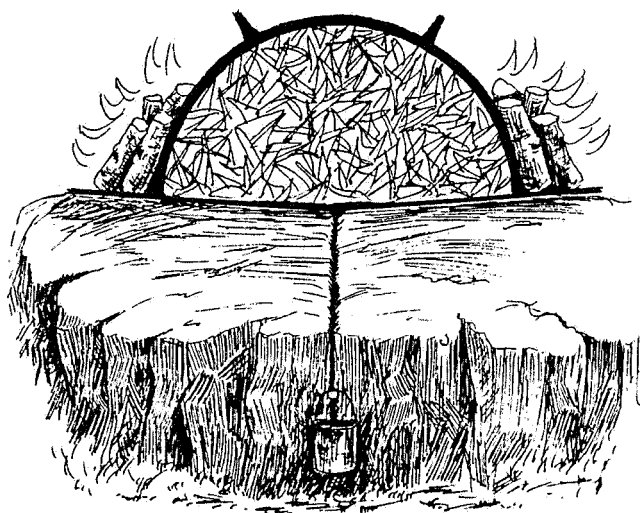
I Gulatingsloven fra 1100-tallet het det at leilendingene ikke måtte brenne mer tjære enn de trengte for å tjærebrenne sine skip. Restriksjonen ble pålagt for å tilgodese eksporten av tjære, som var betydelig i middelalderen. Fra 1277 ble det innført tænde på tjære, det vil si at virksomheten ble skattlagt.

Tjærebrenning foregikk i grøft, på myr, på fastmark, i ovn eller i gryte på fjell. Det ble også brent rett på fjellet, da foregikk brenningen under et torvlag.

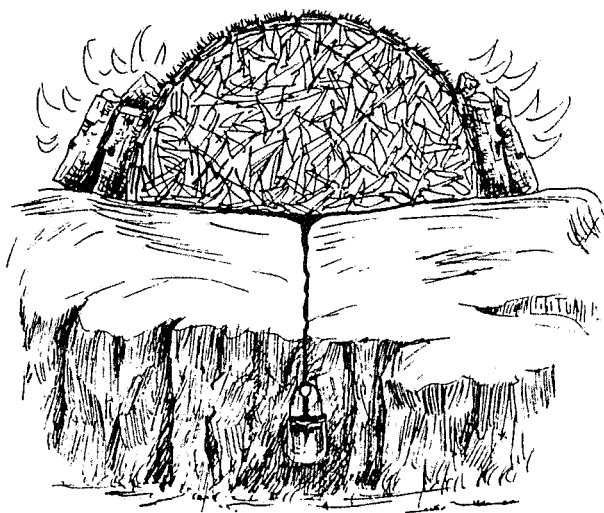
På en fjellhulle på østsiden av den store gravhaugen på Kvakkestadholen, er det en tjærehjell. Hjellen er enkel, liten og uanselig, bare noen svake spor hugd ned i fjellhyllen. Det var imidlertid nok til en liten produksjon av tjære. Tjærehjellens alder er ikke kjent, ingen vet i dag om den er fra en fjern fortid, eller laget i senere tid. Kristen Krogstad fortalte at den har vært brukt i vårt århundre av Kvakkestadguttene til utvinning av tjære for å skaffe litt lommepenger. Det betyr ikke at de laget hjellen, den kan ha vært der fra tidligere. Utvinning av tjære foregikk også langt bak i oldtiden.

Tjærehjell

Konstruksjon for utvinning av tjære

Med gryte på plate

Med torv på fjell

Fremstilling av tjære går tilbake til forhistorisk tid. Fremstillingen foregikk i grøft, på myr, i hjell og i ovn. Det var to typer av de små tjærehjeller: utbrenning av tjære i gryte eller under torv. Der fjellet skrånet, brant man rett på dette. På flatt fjell ble det brent på en jernplate eller en flat steinhelle, begge med hull i midten.

Gryta ble fylt med tyrifliser og plassert på plata eller hella med bunnen opp, og rundt gryta ble det stablet brennved. Når veden brant, ble flisene i gryta oppvarmet, og tjæren i dem frigjort. Den rant gjennom hullet i plata og ned i spor som var hugd ned i fjellet. Tjæren fulgte sporene til et oppsamlingskar som var plassert lavere enn gryta.

Man kunne også brenne ut tjære uten gryte. Flisene ble da stablet i en haug på plata eller fjellet og dekket med torv eller mose. Utenpå torven eller mosen ble det med brennved bygget opp til et bål som avga nok varme til å drive tjæren ut av flisene under torvlaget. I dette tilfelle fulgte også tjæren spor i fjellet til et kar lavere enn brennstedet.

Steinlegginger Langnes

På elvebunnen ut for Langnestangen ligger en rekke steinlegginger. Det er ved lavvann, før oppdemmingene, registrert 35 på den tørre elvebunnen, men under vann ble det sett et ukjent antall videre utover mot renna. Det eksakte antall er derfor usikkert. Disse steinleggingene er uten tvil fornminner, men de er ikke datert mer nøyaktig enn til jernalder. Det vil si at de er plassert i tidsrommet mellom ca. 500 f. Kr. og 1000 e. Kr.

Steinleggingene er firkantede og består av 2-3 lag mellomstor og stor bruddstein og rundkamp. De store steinene ligger som en fotkjede i ytterkant og de mindre steinene innenfor. Steinleggingene ligger med en innbyrdes avstand på 3-10 meter, sidene måler i gjennomsnitt fra 5 til 7 meter og høyden er 20 til 40 cm. På Jutulen, en liten øy mellom Onstadsund og Langnestangen, er det noen tilsvarende steinlegginger.

Det er lansert flere forslag om hva disse steinleggingene egentlig er, blant annet at de er lagt opp av tømmerfløtere en gang i tiden i forbindelse med tømmertransporten etter elven. Det er imidlertid ingen grunn til å betvile arkeologenes klassifisering av konstruksjonene som fornminner. Ved senkingen av Isesjøen en gang på 1800-tallet ble det nemlig avdekket noen tilsvarende steinlegginger som til da hadde vært skjult av vann. De ble arkeologisk undersøkt og datert til eldre jernalder, det vil si til tiden mellom ca. 500 f.Kr. til 600 e. Kr.

Et spørsmål som melder seg, er hvorfor våre fjerne forfedre har brukt så mye tid og krefter på å bakse med alle disse steinene på Jutulen og ved Langnes, utenfor folkeskikken den gang, må vi tro. Vi er jo ellers vant til at gravhauger, kultsteder osv. ligger i tilknytning til gård og bosetting, i det minste så nær at de er innen synhold. Et slikt krav er tilsynelatende ikke innfridd for disse steinleggingene, men en mulig forklaring på deres plassering ved Langnestangen og Onstadsund er at de er lagt til ferdselen ved disse overfartstedene, en ferdsel som sannsynligvis kan dateres minst like langt tilbake som gårdsdannelsen i ferdselsårenes forlengelse på begge sider av elven. I dag er steinleggingen forsvunnet under den oppdemmede elven. Kun ved lavvann er noen få synlig fra strandkanten og et lite stykke utover elvebunnen.

Krigen i 1814

I tiden før 1814 var det tydelig at det kunne bli krig med Sverige. Det ble derfor av general Sejersted laget en forsvarsplan for Glommaområdet. En skanse ved Langnes inngikk i disse planer. Skansen, som ble anlagt på begge sider av elven, ble bygget med formålet «oppholdene strid», d.v.s. i hensikt å stoppe fienden en stund i en eventuell fremmarsj videre innover i landet.

Foran skansen, på jordet mot Langnes gård, sto den 10. august 1814 et av de blodigste slag i landets krigshistorie, heter det. Tallet på falne og sårede er aldri helt klarlagt, det forelå etter slaget forskjellige oppgaver over dette. Kaptein Ole Holck henviser for eksempel i sin dagbok til etterretninger fra Askim, som beretter at det falt 300 svenske soldater, og at de norske tap var 12 døde og sårede, samt ltn. Hauch. Andre kilder oppererer med andre tall, for eksempel 7 døde og 13 sårede norske soldater, pluss omlag 20 som døde i lasarettet ved Nestingen i Spydeberg i en epidemi som ble kalt «blodgang», d.v.s. en type dysenteri.

I forkant av slaget foregikk det flere mindre trefninger i området. Blant annet skal en svensk løytnant, som sto på stabbustrappa på Gudim, ha blitt truffet dødelig av en

geværkule. Det heter også at en svensk løytnant på samme stabburstrapp ble truffet av en kanonkule fra Langnes og drept. Sannsynligvis er dette samme historie.

Det var også Askiminger med i striden i 1814. Gårdbruker Peder Skåveg og Mathias Løken fra Løken er nevnt, men de deltok visstnok ikke ved Langnes. Det gjorde derimot 17-årige Henrik Aslaksen Skjolden, senere kalt Henrik Lund, og 18-åringen Kristen Trippestad, som etter 8 dagers eksersis ble antatt som artillerist og plassert ved en av kanonene på skansen. Han var sønne-sønn av Stener på Store Hol, som i 1716 gjorde seg bemerket ved å skyte på Karl 12 med egen kanon ved kongens tilbaketog over Onstadsund. Kanonen hadde han selv kjøpt for penger han skaffet til veie ved å pantsette gården.

I fredsoverenskomsten ble det besluttet at svenskene skulle oppholde seg øst for Glomma til 4. november. De svenske soldatene bygde i Askim jordhytter for dette oppholdet, men hvor hyttene lå er ikke lenger kjent. Det er imidlertid mulig det var på jordet ved vestre Askim, jordet hvor svenskene hadde kvarter før og under striden. Jordet kalles fremdeles «Svenskelägret».

I dag er det på Askimsiden bare noen uanselige rester tilbake av skanseanlegget. På toppen av høyden hvor man hadde kanoner, står det ved siden av en jernaldergravhaug en minnestøtte med innskrift, og ved stien opp til toppen av høyden ble det for et par år siden på initiativ av David Eriksen og Arne Lystad, med god hjelp av biblioteksjef Olav Zakariassen og bygartner Sigurd Kristiansen, satt opp en støtte med navn på de vi vet ble ofre for striden ved Langes.

Chausseen

Chausseen og brua over Fossumfossen har en lang forhistorie. Allerede 1831 ba Amtmannen i Smaalenene veginspektør Dahlin om å undersøke mulighetene for å bygge en bru nedenfor eller ovenfor Onstadsund. Året etter utarbeidet ingeniør-kaptein Garben et forslag for både trebru og jernbru ved Fossum. I årene som fulgte var det mye fram og tilbake om de forskjellige alternativer for plassering av bru, og først i amtstinget i 1853 ble det vedtatt å bygge bru ved Fossum.

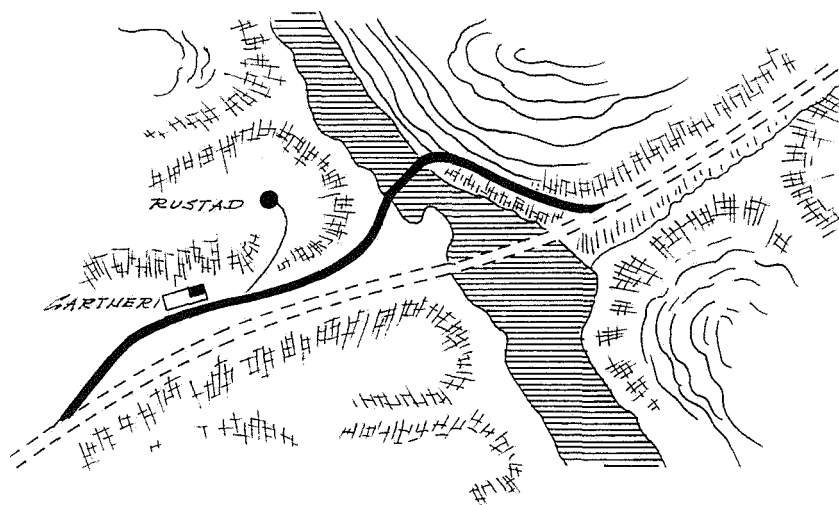
Bruarbeidet ble satt bort til Fritzøe Verk, og arbeidet ble påbegynt høsten 1854. Treverket, 10x12 toms plank, ble skåret i Sverige og kjørt til Fossum med hest og vogn, men allikevel ble bruarbeidet ferdig på kort tid. Det heter at brua ble bygget mellom 1854 og 1857, men allerede i mai 1856 var trekonstruksjonene på plass.

For amtstinget i 1853 ble det også lagt fram tegninger og overslag for veianlegg fra «Pladsen Brennemo i Eidsberg til pladsen Knapstad i Hobøl». Dette var planer for den såkalte chausseen, som vi enda har rester av i Askim. Byggingen av chausseen gikk greit, kanskje fordi man den gang hadde anledning til å pålegge bøndene gratis veiarbeide. 700 bønder med hest ble utskrevet i Eidsberg, 300 i Askim og 400 i Spydeberg, og de fikk beskjed om å arbeide til veien var ferdig.

Rester av chausseen

Fremdeles finnes det rester av chausseen i Askim. I Romområdet er den fremdeles i behold fra den gamle Fossumbrua og fram til Hoels Veikjækken, trolig i noe større bredde enn opprinnelig og under ny asfalt. Fra veikjækkenet fortsetter den fram til parkeringsplassen for Rustads plantesenter og fortsetter i denne fram til plantesenteret.

Den går så langs plantesenteret i hele dets lengde, hvorefter den fortsetter forbi villaen Svingen, hvor den gjør en bue, fram til den stopper i oppfyllingen for den nye E18. I krattet på den andre siden av E18 fortsetter den fram til Kjellåsveien.

———— Rest av Chauseen
 - - - - - E18

Bygdens første industri

I Rom-Kykkelsrudområdet ble etablert den første industrivirksomhet i bygda. Allerede tidlig på 1600-tallet var det sag og mølle i Kykkelsrud, og i 1860-årene startet utvinningen av nikkelforekomstene i Romsåsen. Gruvene lå i åsens vestsida, under øvre Rud og søndre Rom. Virksomheten førte med seg bygging av arbeiderboliger, butikk, bakeri og kontorbygning. I 1875 ble det også startet en egen skole for barn av ansatte ved verket, en verksskole med kateter og fire pulter.

Kommunen hadde enda ikke etablert egen skole for Rom/Kykkelsrudområdet, og siden antallet skolepliktige barn i bygda på den tiden var stigende, ble det sendt en henvendelse fra kommunen med spørsmål om en del barn kunne bli opptatt ved denne skolen. Verkets eiere stilte seg positive til dette, og Herredstyret fant ordningen meget fordelaktig, men den møtte motstand hos stiftsdireksjonen som fant ordningen ville være til skade for skolen. Først i 1901 fikk Rom-området egen skole.

I Kykkelsrud ble etter nikkelvirkosmhetens opphør sagbruket utvidet, det ble bygget høvleri og ny, stor moderne mølle, den største og mest moderne i Indre Østfold. 1899 startet anleggsarbeidene for en kraftstasjon nedenfor fossene, og i 1903 var denne ferdig.

I 1890 var omlag 100 personer sysselsatt i industrivirkosmhet i Kykkelsrud, og 10 år senere var 1100 til 1200 personer i arbeide i Kykkelsrudområdet. Av bygdas befolkning, som 1. desember 1900 var på vel 3700, var da over 30% bosatt i Kykkelsrud-Romområdet. Det er vel naturlig at bygdens første Folkets Hus ble lagt til Kykkelsrud.

Som nevnt førte gruvedriften til at det ble bygget noen arbeiderboliger i Romsåsen, men med byggingen av kraftstasjonen økte behovet for bosteder. Det ble derfor satt opp en del brakker i anleggsområdet, de såkalte arbeiderkolonier. En svensk anleggsarbeider fortalte at det i hver ende av kanalen var satt opp kolonier på 6-7 brakker, og det var en koloni på midten av kanalen. Det kunne være 6-8 mann i hver brakke, men det var også en brakke som rommet 36 mann. I brakkene var det dobbelte køyer i to høyder, og det lå to og to mann i hver køye. Køyene var fylt med halm, og over den ble det lagt et strietepp. Ulltepper fikk man kjøpt på anleggets lager.

Brakkene var satt opp av et slags reisverk og kledd med to bordlag uten papp mellom. Brakkene var derfor kalde, og det ble sprengfyrt i den store ovnen som sto midt på gulvet. I hvert rom var det langbord og krakker, og her tørket man også sine våte klær. Det er naturlig at hygien ble dårlig under slike forhold. Lus var en stor plage, og det var mange av dem, av alle sorter. De var tykke på midten og tynne som sylter i hver ende, ble det fortalt. Det var flatlus og veggelus, og lopper i tusentall. «Plagsomt var det», sa en svensk anleggsarbeider, «men sov gjorde vi. Man ble så trøtt og sliten av det tunge anleggsarbeidet at man sovnet med det samme man la seg».

Men arbeiderne bodde ikke bare i brakker. Mange leide seg inn på gårder og i villaer. Særlig på de små plassene i området finner vi i anleggstiden leieboere som jobbet i anlegget. De fleste var vel norske, men det er også nevnt flere svensker, og noen av dem med familie.

På Foss er det registrert en anleggsarbeider, og år 1900 er det i Kykkelsruddalen leid ut til en to-tre sliperarbeidere med familier. På plassen Årsrud var det 1900 flere ugifte anleggsarbeidere, og senere flere. På Rustad var det mye utleie, til både gruvearbeidere og anleggsarbeidere. I 1900 bodde det i alt 8 kanalarbeidere på Rustad

Plassen Bjørnebekk var en tid leid bort til svenske kanalarbeidere, på Lundsrud var det en anleggsarbeider med familie, og på Dammen finner vi utleie til anleggsarbeidere. Det virker som det var utleie til en eller flere arbeidere kortere eller lengre tid i de fleste steder hvor det var et rom til leie.

Men selv der hvor det, etter vår oppfatning, allerede var overbefolket, ser det ut til man på en eller annen måte ordnet en skarve soveplass. I den lille stua Solli under Kråkåsen må det til tider ha vært for mange leieboere i forhold til plassen, og i den enda mindre stua Lauvås ved Kjellås, må man tro de lå både i seng og på gulv. Det heter fra gamle dager at småungene i blant lå i komodeskuffen, og i den grad det i disse små stuene var mindreårige unger, er det ikke usannsynlig at en komodeskuff eller to nattetider ble benyttet som «seng».

Vi har oppgave over de som bodde i disse to stuene en tid, og det er tydelig at det begge steder var både hjerterom og husrom, men det må ha vært mest av det første.

Lauvås

I skogen litt øst for Kjellås, lå det en liten plass som het Lauvås. Stedet var bygselplass under Kjellås i andre halvdel av 1800-årene. 1915 ble plassen utskilt fra Kjellås og lagt til Ås. Det ser ut til at Justinus Anderson siden brukte Lauvås sammen med Ås. 1937 ble begge bruk skjøtet til Augusta Krogstad som noen år drev strykeri i Tunheim ved Fremtiden. (Folkets Hus i dag)

Restene av stuefundamentet, den lille forhøyningen med mursteinrestene etter pipa, beretter at bolighuset var meget lite. Allikevel bodde det flere personer i huset på samme tid, blant annet under gruvedriften i Romsåsen og anleggstiden i Kykkelsrud.

Spor av uthus finnes ikke, det er ikke brønn i området, men det er mulig et lite myrsøkk i nærheten kan være en delvis gjengrodd brønn. Men spireaplantene er der fortsatt, de populære hekkplantene i gamle dager. Om man ikke lenger ser spor av hustuft eller bygningsrester på de gamle plassene, finner man ofte noen spireplanter i området. Kanskje også et gammelt mosegrodd epletre, en villapal med små, søte epler. Sikre tegn på at her bodde det en gang folk, mennesker som oss, med sorger, bekymringer og gleder, kanskje minst av det siste. Det var hårde tider, og et levevis som vi ikke kan forestille oss.

Man vet at følgende personer har bodd på plassen Lauvås:

1875 bygslet skredder Valentin Jensen plassen. Han bodde der sammen med sypike Maren Hansdatter fra Eidsberg.

1876 ble tvillingene Anton og Julie født på Lauvås. De var barn av verksarbeider Theodor Sjursen og hustru Maria Ingebregtsdatter som da bodde på plassen.

1877 døde Martin Hansen på Lauvås.

1885 døde en annen mann i den lille stua inne skogen. Det var Johannes Kristensen. Året etter flytter pike Karine Johannesdatter Lauvås til Kristiania. Hun var født 1862 og trolig datter av Johannes Kristensen.

1891 forpaktet enke Gunhild Marie Hansdatter Lauvås. Hun bodde der sammen med datteren Karoline Johannesdatter.

1900 finner vi en kvinne fra en nabobygd på Lauvås. Det er Anna Andersen fra Hønstvedt i Skiptvet som var gift med sliperarbeider Anton Kjellås.

I denne tiden bodde det også en rekke anleggsarbeidere på Lauvås.

Olaf Dankertsen fortalte en gang at skuespilleren Birger Løvås hadde sitt navn fra Lauvås. Han ble født 1901, men er ikke ført i kirkeboka for Askim. Jeg har forsøkt på mange måter å finne ut av dette, men er ennå ikke kommet nærmere en bekreftelse av Dankertsens påstand. Den eneste forbindelsen jeg finner mellom hovedstaden, hvor han virket som skuespiller, og Lauvås, er Karine Johannesdatter som flyttet til Kristiania i 1886. Hun kan der ha tatt navnet Lauvås, og i ifølge hennes alder, kan hun teoretisk være skuespillerens mor. Dette er imidlertid bare spekulasjoner, og må ikke vektlegges.

Solli

Solli er ei lita stue som ligger i skogen litt nord-vest for Kråkåsen. Stedet er aldri nevnt som plass under Rom, og er muligens bygget for en av barna på gården, men den kan også være bygget for utleie til gruvearbeidere. Det er nemlig først på 1870-tallet den dukker opp. Fra denne tiden kjenner vi navnene på de fleste av de som har bodd der, og siden den første kjente leieboer på Solli er en gruvearbeider, Hans Gulbrandsen, som var gift med Karoline Jensdatter, kan det se ut som stua var bygget for utleie i forbindelse med gruvedriften.

Personer som ifølge Gårdshistorien har bodd på Solli:

1875. Gruvearbeider Hans Gulbrandsen som var gift med Karoline Jensdatter. Deres datter Karoline ble født dette år.

1885. Dette år dør enken Ingebretsdatter på Solli.

Den kjente fagforeningsleder Anton Sollie ble født på Solli. Hans foreldre var sliperarbeider Ole Magnus Johannesen og hustru Gunhild Marie Kristiansdatter fra Enebakk. Ole Magnus bodde på Solli fra midten av 1880-årene til han døde 1903. Ekteparet hadde i alt syv barn. Samtidig finner vi på stedet Oline Ingstad og hennes mor. Oline ble kalt tante Oline av de andre på Solli, fortalte Arnold Sollie, men om hun var skyldt til sliperarbeiderens familie visste han ikke.

I slutten av 1880-årene bor Magnus Jakobsen på Solli, og sønnen Karl Johan dør der i 1888.

I 1890-årene bodde trolig gruvearbeider Hans Petter Ingvaldsen samt hans hustru Elisabeth Larsdatter på Solli.

1899. Dette år dør enkemann Johan Andreassen der.

1910 finner vi enke Johanne Pedersdatter i den lille stua, sammen med sønnen Karl Karlsen og datteren Marthe Fritsen.

Piken Helga Elida ble født på Solli 1910. Det betyr at på denne tiden bodde sannsynligvis hennes foreldre, dagarbeider Hans Kristian Olsen og hans kone Anna Elise Antonsdatter på stedet.

1918-19 var Hjalmar Teodor og Anna Otilie Larson på Solli.

I første halvdel av 1920-årene finner vi Viktor Ekman i Solli-stua, og fram til 1965 bodde Trygve Nethus og hans familie i den lille stua. De var visstnok de siste som bodde på Solli.

Foruten de foran nevnte personer, skal det ha vært flere som har vært innom Solli en stund, blant annet en treskjærer.

Bevaring av arbeiderboligen Solli

For et par år siden var jeg på en befaring i Kråkåsenområdet sammen med kommunens miljøvernkonsulent og Erna Eng, eier av Rom nordre. Etter befaringen var miljøvernkonsulenten opptatt av om det var mulig å knytte den gamle ferdssåren gjennom Erna Engs skog sammen med Kråkåsenområdet, og jeg ble anmodet om å spørre Erna Eng om hun aksepterte at en sti ble lagt over hennes jorde. Erna Eng ga sin tillatelse til opparbeidelse av stien, og jeg utformet en avtale som ga kommunen vederlagsfri rett til en sti over jordet i en meters bredde. Avtalen ble underskrevet av Erna Eng som grunneier, og ordfører Hans Jakobsen som representant for kommunen og brukerne.

Det var imidlertid ikke nok med tillatelse til sti over Erna Engs jorde. For en tilknytning til Kråkåsen måtte stien også passere gjennom et lite skogområde mellom Erna Engs jorde og Kråkåsen. Dette området tilhører Block Watne og var allerede regulert til boligbygging, så en sti der virket noe tvilsomt. Jeg tok imidlertid kontakt med Block Watne og presenterte en anmodning om en fortsettelse av stien over jordet gjennom det regulerte område. I et møte med firmaets representant Helge Gundersen fikk jeg godkjent en sti gjennom det regulerte boligområdet. Ifølge Gundersen kunne den plasseres i et planlagt grøntområde mellom de planlagte bolighusene. Stien passerer derfor over tunet på Solli.

Allerede dagen etter ble stitraseen kartlagt og stukket ut av Claus Landfald og Øivind Riseberg ved Teknisk etat, og noen dager senere var Knut Aaser og Odd Stokkebekk med og ryddet stitraseen gjennom skogen. I dag er det altså sammenhengende turvei fra Hjemmevernshuset, gjennom Kråkåsenområdet, forbi den lille stua Solli i Block Watnes område, over Erna Engs jorde og gjennom hennes skog fram til Schukkertlinna. En sti som har blitt meget populær, og er flittig benyttet.

I et intervju i Øvre om denne stien, ble det nevnt at stua Solli burde bevares for ettertiden som et eksempel på hvordan noen av de første industriarbeiderne i Askim bodde. Samorgleder Frank Aune og Fagbevegelsen i Askim engasjerte seg straks i dette. De ønsker huset bevart som eksempel på en arbeiderbolig i anleggstiden i Askim, og etter et møte med representanter fra fagbevegelsen og Arbeiderpartiet, hvor det ble signalisert økonomisk støtte til en bevaring, laget jeg en innstilling om bevaring til kommunens hovedutvalg for kultur. Innstillingen ble enstemmig anbefalt av utvalget, som siden har sendt en henstilling til Block Watne om at man i den endelige reguleringen av området ikke fjerner stua.

Ikke minst er bevaring av stua av verdi for de to skolene i området. Her kan på en utmerket måte visualiseres for elevene hvordan folk bodde før i tiden, og ved for eksempel å vise til størrelsen på huset og antall personer som vi vet bodde der samtidig, nærmest «bevise» at det er sant at småbarn sov i komodeskuffen for ikke så lenge siden. Noe å tenke på for dagens barn som vanligvis har sitt eget rom.

Ulykken på Schukkertlinna

Det er kanskje noen eldre askiminger som husker ulykken på Schukkertlinna i 1914, og noen andre har vel hørt om den. For de fleste er trolig tragedien onsdag 25. mars kl. 2.15 helt ukjent. I forhold til de i dag omtrent daglige trafikkulykker er vel ulykken den gang ikke så mye å skrive om, men for datidens innbyggere i Askim var nok det som skjedde en fryktelig tildragelse som det ble snakket lenge om.

Ulykkesstedet var rett nedenfor gården Ilen, der gårdsveien den gang krysset den private jernbanelinjen til Kykkelsrud. Begge Askims leger, Smith og Ulland, var kort tid etter på ulykkesstedet og foretok den første forbindelse av de skadede. En person var død øyeblikkelig, det var den italienske ingeniør Cesari Bagarelli fra Milano. Han ble bragt til kapellet, mens den andre italienske ingeniør, den døde svigerfar Gregotti fra Mortara, av anleggsarbeidere fra Kykkelsrud ble båret til Askim jernbanestasjon. To andre involverte i ulykken, ingeniør Kristian Furuholmen og motordresinens fører, Karl Engen, gikk selv opp til gårdbruker Ilens hus, hvor de ble tatt hånd om.

Lokomotivføreren Martin Karlsrud fortalte at han og medhjelperen på lokomotivet kom fra Kykkelsrud med to fullastede tremassevogner og trodde linjen var klar fordi det alltid ble varslet når det var befaring av linjen. I svingen ved Ilen, hvor det var knapt 40 meter sikt, fikk man se dresinen. Ved hjelp av brems og kontradampen forsøkte man å stoppe, men det var jo bare sekunder om å gjøre, og dresinen kom mot i full fart. Sammenstøtet var uunngåelig, dresinen ble fullstendig smadret og dratt med lokomotivet i omlag 80 meter. Ingeniør Furuholmen, som hadde vært med dresinen, kom gående og så ut til å ha klart seg bra, men ingeniør Gregotti ble funnet sterkt forslått ved fjellknausen som stikker fram i kurven. Han spurte etter svigersønnen, som ble funnet under lokomotivet infiltrert i maskineriet og hjulene. Han var sterkt kvestet og død.

Det viste seg at ingeniør Gregotti hadde fått sitt ene ben sterkt ødelagt. Kneskålen var knust, og det var derfor nødvendig å få ham bragt til Kristiania raskest mulig. Ekstra tog ble beordret fra Askim stasjon, og det avgikk kl. 6.20. Han var hele tiden ved bevissthet. Sammen med svigersønnen var han kommet til Kykkelsrud for å se på et hevertanlegg som han hadde prosjektert. De hadde kommet til Kykkelsrud om morgenen. Det var på tilbaketuren fra Vamma, hvor de hadde vært og besett seg, at de ble rammet av ulykken.

Ved ankomsten til Kristiania ble Gregotti bragt til Det katolske hospital og tatt under behandling, men lørdag døde også han. De norske personer som var involvert i ulykken klarte seg forholdsvis bra, men begge de italienske ingeniører omkom i ulykken.

(Klokkeslettene som brukes i Øvres beretning er nok ikke riktige. Kl. 2.15 og kl. 6.20 skal sikkert være henholdsvis kl. 14.15 og 18.20. Både transporten av tremasse og ingeniørenes befaring av Vamma, foregikk sikkert på dagen).

Hurrahølet

Stedets egentlige navn er Aspeli, som har sin opprinnelse i at det var et ospesholt der. Dette ospesholtet lå inn til Osloveien, dagens E18, og på vestsiden av veien til gården Kvakkestad. Det gikk tidligere en bekk rundt det lille skogholtet, en bekk som fortsatte under Osloveien og ut på Frydenlundjordet på nordsiden av veien. Mens ospesholtet ennå var ubebygget, var stedet et samlingssted for blant annet en del av arbeiderne ved Kykkelsrudanlegget. Her ble det festet, skålt og sannsynligvis spilt poker, som på den tiden var en vanlig fritidsbeskjeftigelse blant mannfolk. En av disse «hurragutta» var en kar som het Karl Johansen, «Hurra-Karl» populært kalt. Han var svensk og arbeidet ved sliperiet i Kykkelsrud.

Tidlig på 1920-tallet var Hurra-Karl blitt en eldre mann. Han satte da opp en bolig på 1½ etasje på stedet, og kalte den Aspeli. Boligen kjøpte han i Hærland, demonterte den, fraktet den til Askim og satte den opp på ny i ospesholtet. Det lille skogholtet rundt Karls

hus ble etter hvert kjent som «Hurrahølet», og det sies at historien om Hurra-Karl og hurraguttene, som festet der, skal være en av forklaringene til navnet «Hurrahølet». En annen forklaring på navnet skal være at barna i 17-mai toget fra skolen pleide å starte hurraropene når de kom til Aspeli. Kanskje ikke så underlig, Karls bolig var vel første sted på marsjruta mot Askimbyen hvor det var noen folk å rope hurra til. Det fortelles da også at han Hurra-Karl og kompisene ropte hurra tilbake til ungene når de passerte.

17. mai forbindes også med Kvakkestadholen. Kristen Krogstad, som bodde der, fortalte at ungene i Romområdet møttes der 17. mai og feiret dagen med lek og konkurranser. Kristen mente også han hadde hørt at Frelsesarmeen for lang tid tilbake hadde friluftsmøter for områdets befolkning på dette stedet. Jeg har forsøkt å få dette bekreftet av personer i Frelsesarmeen, men ingen husker noe slikt. De er kanskje for unge?

Aprildagene i 1940

I aprildagene i 1940 kom krigen til den fredelige Rom skolekrets. Striden begynte ved Fossumbrua, men forplantet seg etter hvert østover. Da tyskerne hadde avansert til skoleområdet, ble de beskyttet av artilleri fra både Hauger, Høytorp fort og Trøgstad fort. Denne beskytningen resulterte i at både gården Rom søndre og Rom skole ble antent og brant opp.

Noen av de første skuddene traff også en norsk mitraljøsepost ved Frostrudveien, på østsiden av Frydenlundjordet. Noen norske soldater hadde der forskanset seg i ei kløft som nesten dannet en naturlig skyttergrav. Fire av de norske soldatene ble drept, og noen såret av egne granater. En del granater slo også ned nær husene på Frydenlund.

I kjelleren på Frydenlund hadde omlag et dusin sivilister fra området søkt tilflukt da kampen i området begynte. Etter at det hadde vært opphold i skuddvekslingen et par-tre timer mellom de norske og tyske styrkene, gikk Konrad og Karen Garsegg opp fra kjelleren for å se til dyra i lagår'n. Konrad gikk først, og da han kom ut på tunet, fikk han se tyske geværmunninger som pekte på ham fra skogkanten ved Kvakkestadholen. Karen, som hadde stoppet på trappen, gikk straks inn igjen da hun så tyskerne, men Konrad ble stående på tunet. Det skjedde imidlertid ikke noe, og han snudde og gikk inn og ned i kjelleren igjen.

Tyskerne var nå klar over at det var folk på gården, og ikke lenge etter kom de. I det de stormet fram mot gården, åpnet de norske soldatene i Gurudskogen ild, og det ble skuddveksling mellom de to parter. Etter hvert trakk imidlertid nordmennene seg tilbake i retning Askimbyen. Da de tyske soldatene nådde fram til stua på Frydenlund, slo de inn vinduene med geværkolbene og beordret alle ut. Vel ute ble de kommandert til å stille seg med ansiktet mot veggen på framsiden av huset. Alle måtte stå med armene over hodet, og samtlige fikk stukket en geværmunning i ryggen. Tyskerne bestemte seg så for å bruke disse sivilistene som levende skjold mellom seg og de norske styrkene under den videre framrykking mot Askimbyen.

De norske gislene ble kommandert mot Osloveien. De måtte vasse gjennom den råtne aprilsnøen ned lia under Frydenlund og fram til Aspeli ved hovedveien. Snøen var dyp, og selv de med høye støvler fikk disse fulle av snø. Skytingen fra de norske styrkene i Gurudskogen hadde stilnet av da de norske gislene ble beordret ut i snøen. Ved Aspeli ble de stilt opp for å gå foran de tyske soldatene mot Askimbyen. Da gislene var oppstilt, kom to tyske soldater på motorsykkel tilbake fra rekognosering mot

Askimbyen. De hadde ikke sett norske soldater, og gislene slapp derfor å gå som skjold foran tyskerne mot Askimbyen. De ble isteden ført tilbake til Frydenlund.

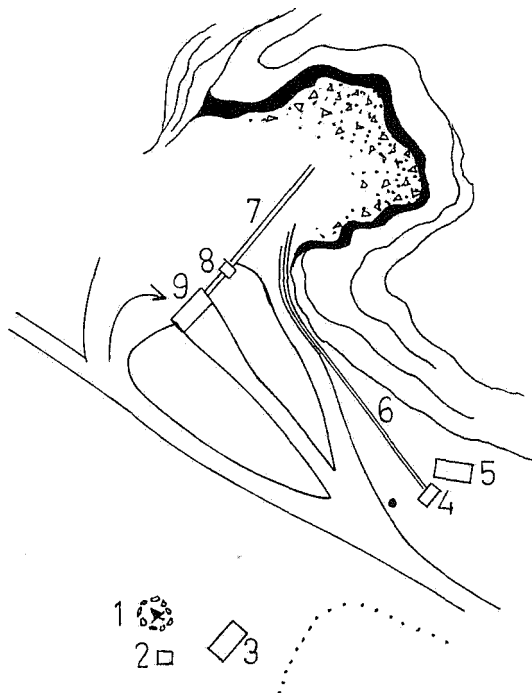
Men det var ikke bare ved Frydenlund de tyske soldatene var aktive. Tore Haugen, sønn av lærer Haugen på Rom skole, fortalte under en befaring vi hadde av Kråkåsen for et par år siden, at familien evakuerte til Holterenga skole da kampene nærmet seg Romområdet. Da han og hans familie etter noen dager kom tilbake til hjemmet, så han i veigrøfta rett ut for skolen og huset hvor de bodde, en masse patronhylser og noen tomme patronbelter for mitraljøser. Det var tydelig at tyskerne hadde ligget i grøfta og skutt på norske soldater. De registrerte også at det hadde vært trafikk opp mot Kråkåsen, og da han og hans far gikk opp i åsen, så de i hele åsen spor etter tyske soldater. De stoppet på en liten hylle i åssiden, og der oppdaget Tore en død tysk soldat. Han hadde fått en granat eller granatsplint i ryggen. Det var trolig skjedd under beskytningen mot Romområdet fra Hauger, Mysen eller Trøgstad. I mange år sto det et lite kors på stedet der tyskeren falt.

Steinbrudd og pukkverk

I nordvestenden av Kråkåsen er kommunens siste steinbrudd, hvor det også var pukkverk. Det er noen som mener at det tidligere var tatt ut noe stein der, men det er usikkert. Vi vet imidlertid når kommunen startet opp sitt pukkverk i bruddet. 17. februar 1953 begynte Elverket montering i en nyoppført trafokiosk i området, og en uke senere var det klart for levering av strøm til virksomheten.

1. Mulig flatmarksgrav
2. Trafokiosk
3. Mannskapsbrakke
4. Trykktank
5. Kompressorhus
6. Luftrør
7. Trallebane
8. Pukkmaskin
9. Siloer

- Tavle

Etter opprøret i Ungarn i oktober 1956 ble det vurdert i herredstyret å stille mannskapsbrakken til rådighet for ungarske flyktninger. Dette ble det ikke noe av, og brakken ble siden gitt til kommuneforeningen som flyttet den til Gausdal for der å benytte den som feriested. Når driften opphørte, er ikke kjent, men antagelig var det slutt før 1960.

Litt gårdshistorie

«Langt tilbake, i begynnelsen av gårds- og jordbrukskulturen, var det én slekt som rådde i hele «bygda». Det begynte med at denne slekt bodde på en sentral gård, hovedgården, eller «urgården». Her bodde slekten sammen, «de åt av samme sekk, og drakk av samme bekk», som det heter. Barna som vokste opp, flyttet ikke ut, men bygde nytt hus på gården, og giftet seg med den de fikk anvist. Den opprinnelige gård besto derfor etter hvert av mange mindre hus som var tømret opp. Her holdt slekten sammen, underordnet en høvding, slektens eldste.

De flyttet ut på utmarksgårder om sommeren, ryddet og drev disse i den varme årstid, men om vinteren flyttet de tilbake til hovedgården. Ingen kunne si at den eller den gården var sin, for de eide alt sammen. Slekten rådde over alt. På denne urgården hadde de alt som trengtes for å leve - mat og klær, hus og krøtter. Ved å holde sammen kunne de forsvare seg. Her hadde de også sitt kultsted, en helligdom der de dyrket de høyere makter de trodde på, og som ga dem det de trengte; mat av jorden, fisk fra elven, vilt fra skogen, seier over fremmede illgjerningsmenn, lykke over mennesker og dyr».

Slik beskriver Asbjørn Bakken, tidligere Fylkeskonservator i Vestfold, den første bondekultur. Om det var slik i Askim i begynnelsen, vet vi ikke, men det er trolig at det første slekts/gårdssamfund, for eksempel i Romområdet, ikke skilte seg nevneverdig ut fra det beskrevne. Vi har ingen mulighet til å få dette bekreftet, og må derfor nøye oss med en noe senere gårdshistorie for området.

Noen gårder i Romområdet

Romområdet er et typisk landbruksområde, med større og mindre bruk. I en beskrivelse av området bør derfor i hvert fall noen av gårdene omtales. Ikke alle bruks fullstendige historie, de kan du finne i de tre bind *Gårdshistorie for Askim*, men detaljer som forklaring av gårdenes navn, deres opprinnelse, alder, i noen tilfeller hypotetisk, og noen senere oppdelinger, er interessante for en forståelse av utviklingen i området.

Rom

Det er tidligere nevnt at Mellom-Rom trolig er områdets eldste gård, og at nåværende tun kanskje ligger på samme sted som det første, det opprinnelige tun lå. Det finnes selvfølgelig ikke noen form for dokumentasjon som bekrefter dette, men blant annet nåværende tuns beliggenhet i forhold til nærområdet, sannsynliggjør at det første tun lå på samme sted.

Navnet Rom kan komme av det gammelnorske ordet *vra*, og hentyder i tilfelle til beliggenheten, for eks. at gården ligger på et fra bygden avsidesliggende sted. Det kan også bety en kile av dyrket mark, eller at gården ligger omgitt av høyder, så den ikke sees på avstand. Første betydning, *vra*, kan vi sikkert se bort fra. Det var på den tiden gården ble ryddet enda ikke noen bygd tilstede som den kunne ligge avsides fra. De to andre betydninger kan begge passe på Rom, og det er derfor vanskelig å si hva navnet hentyder til. Det er også vanskelig å si hvor stort område den første gården, urgården, omfattet, men vi kan trolig se Glomma som grense mot syd-vest og nord-vest, fra Glomvikbukta til Langnestangen. Kvakkestad og Glomvik er sannsynligvis ryddet i

urgårdens område, og gir oss grensen mot syd. Høyderygger var ofte urgårdsgrense, og høyden mot prestegårdsområdet og Gudim trer fram som en sannsynlig østgrense. Nordgrensen blir da den korte biten fra Jernbanevika ut til Langnestangen.

Vi vet ikke om det var slik, men en slik grensesetting ligger innenfor den generelle oppfatning av et urgårdsområde og dets grenser. Det betyr at samtlige gårder som ligger i dette området trolig er ryddet på opprinnelig urgårdsgrunn. Det betyr imidlertid ikke at alle er utskilt fra urgården. Det har gjennom tiden foregått flere utskillinger og oppdelinger av gårder i området. Hvem gård som først ble utskilt fra urgården vet vi ikke, men vi skal i det etterfølgende se at vi kjenner opprinnelsen til noen av gårdene, og ut fra det kanskje finne en antydning om de første fradelinger fra urgården til egne bruk.

Søndre Rom

De to Sør-Rom gårdene vet vi er skilt ut fra den første Romgården. I gammelnorsk tid, 1000-1349, ble Rom delt i to bruk, Nord-Rom og Søndre Rom. Nåværende Mellom-Rom ble da Nord-Rom, og søndre Rom ble de to nåværende Rom-gårdene syd for E18, med tunet der vestre Sør-Rom har tun og bebyggelse i dag. Sør-Rom ble siden delt, og det skjedde i 1863. Det heter nemlig at fra dette år er begge Sør-Romgårdene brukt som egne bruk. I dag er det fortsatt to Sør-Rom.

Nord-Rom

1838 ble Nord-Rom delt i to bruk. Den fradelte delen, mot vest, ble kalt Nord-Rom, og det tidligere Nord-Rom skiftet navn til Mellom-Rom. Dagens Nord-Rom eies av Erna Eng, og Mellom-Rom tilhører Pål Kvakkestad.

Kvakkestad

Kvakkestad er *-stad* gård, det vil si at gården sannsynligvis ble ryddet i vikingtid, 800-1000 e.Kr., men noen forskere antar at enkelte *-stad* gårder kan være ryddet noe tidligere, i merovingertid, 600-800 e.Kr. Det er sannsynlig at Kvakkestad opprinnelig var en del av den første Romgården. Fram til 1856 var Kvakkestad ett bruk, da ble søndre Kvakkestad skilt ut som eget bruk. Kvakkestads skog lå fra gammelt i den vestre «sameia» sammen med Rom, Tovengen, Rud og Kykkelsrud. Dette er interessant, det indikerer nemlig en bekreftelse av at Rom var urgården i området. Da disse gårdene ble ryddet til egne bruk i urgårdens (Rom) område, fikk de ikke fradelte skog, men bare bruksrett i hovedgårdens skog, i et «sameie».

Denne «sameia» antyder altså at de først fradelte gårdene var Kvakkestad, Sør-Rom, Tovengen, Rud og Kykkelsrud. At Kykkelsrud også hadde skog i «sameia» er imidlertid noe underlig. Det heter nemlig at Kykkelsrud er utskilt fra Rud. Forklaringen på at Kykkelsrud hadde skog i «sameia» kan imidlertid være at da denne fradelingen skjedde, fikk Kykkelsrud godkjent å overta en del av Ruds skog i «sameia».

Navnets betydning er ikke kjent. Det finnes i oldnorsk et ord *kvaka*, som brukes om fuglekvitter, og kanskje kan knyttes til navnet, men da sannsynligvis gjennom et elvenavn, og elv er ikke påvist i området.

Tovengen

Det er ikke nevnt hvor gården har sin opprinnelse, men fordi den har skog i «sameia» er det sannsynlig at den er ryddet på grunn fra den første Romgården. Beliggenheten tyder også på det, og navnet antyder at gården er etablert i et tidligere engstykke. Det heter at

den er ryddet i gammelnorsk tid, 1000-1349 e.Kr., og at den allerede før Svartedauen var delt i to bruk.

Navnet Tovengen kommer av mannsnavnet Tófi eller kvinnenavnet Tófa, og engstykke. Det betyr sannsynligvis at mannen Tófi, eller kvinnen Tófa, ryddet gård i en eldre og større gårds engstykke, (Urgårdens?).

Rud

Rud betyr «rydning», og navnet er vanligvis brukt på gårder som er ryddet i senere tid. I noen tilfeller kan de imidlertid vær gamle, og denne Rud-gården er trolig en av de gamle. Det heter at den ble ryddet allerede i hedensk tid, det vil si før 1000 e.Kr. Rud hadde også skog i «sameie, og det indikerer at den er ryddet i gammelt Rom-område. I gammelnorsk tid ble Rud delt, og vi fikk Øvre Rud og Nedre Rud. Det første tunet, før delingen, lå trolig der Øvre Rud har gårdstun og bebyggelse i dag.

Kykkelsrud

Opprinnelig var trolig gården Kykkelsrud en del av Rud, og ble skilt ut som eget bruk i gammelnorsk tid. Navnet kommer av mannsnavnet Ketjull (Ketil), og rud (rydning). Det vil si at det sannsynligvis var en mann ved navn Ketjull/Ketil som ryddet gården.

Glomvik

Gårdens gamle navn er Svinekle. Ekla betyr mangel, og navnet betyr derfor «svinemangel». Svinekle ble ryddet i gammelnorsk tid, men det er ikke kjent fra hvilken gårds område den er utskilt. Gården grenser til Rud, Rom, Skjolden og Kvakkestad. Siden Rud også er ryddet i gammelnorsktid, er det usannsynlig at Svinekle er utskilt derfra. Svinekle kan imidlertid ha blitt skilt ut fra Rom samtidig med Rud. Selv om et stort åsparti skiller Svinekle fra Kvakkestad, kan det også være den gården som i sin tid avga grunn til Svinekle. Utskilling fra Skjolden virker lite sannsynlig. Det er lite trolig at Skjolden hadde en kile, som ble Svinekle, inn i området som vi tidligere fant kanskjevar en del av urgården Rom. Dette er spekulasjoner, og vi kommer vel heller aldri lenger i spørsmålet om Glomviks opprinnelse.

Rustad

Rustad er *-stad* navn, og skulle da være fra vikingtid. Vi har her et eksempel på at man ikke ukritisk skal fastslå alder etter navn. Rustad er nemlig skilt ut fra Øvre Rud i 1838, og var før rydding til gård den nordre delen av havna på Rud.

Stenbøl

Det heter at Stenbøl ble ryddet i gammelnorsk tid. Navnet kommer av mannsnavnet Stein, og *bøli* som betyr bosted. At *bosted* er med i navnet indikerer imidlertid at gården kan være fra hedensk tid. *Bosted*-endelsene er nemlig vanligvis fra før gammelnorsk tid.

Langnes

Langnes er ryddet i vikingtid, 600-800 e.Kr., eller tidligere. Navnet betyr *det lange neset*, og kan ha oppstått utenfor «bygda». Det er sannsynlig at en gjennomgående ferdselsåre har krysset Glomma ved Langnes, og det er mulig at ferdselsfolk seg imellom henviste til at det var overfartsmuligheter ved *det lange neset*. 1854 ble gården delt i to bruk, østre og vestre Langnes.

Ilen

Ilen er en såkalt *-vin* gård. Navnet er sammensatt av *ila*, som betyr kilde, og *vin* som kan bety gresslette. Det betyr sannsynligvis at tunet på den nye gården ble lagt ved ilen på en gresslette eller eller i et havnestykke til en eldre og større gård. I gårdshistorien er det antatt at denne gressletten/havnestykket tilhørte Gudim eller prestegården, men det virker usannsynlig. For det første er Gudim også *-vin* gård, og sannsynligvis ryddet i samme tidsrom som Ilen, og det virker lite trolig at den nyetablerte *vin* gård Gudim, straks etter etableringen, fradeler et område til rydding av nok en *-vin* gård. For det andre heter det i Gårdshistorien at prestegården er fradelt Askim til prestegård da bygda fikk sin første prest. Vi står da tilbake med Askim som gården Ilen er utskilt fra, og det går ikke i hop. Askim er nemlig *-heim* gård, hvilket vil si at den er ryddet i folkevandringstid, 400-600 e-Kr., og det er århundrer etter *-vin* gårdenes etablering. De er nemlig antatt ryddet i løpet av de to første århundrer e.Kr., eller før.

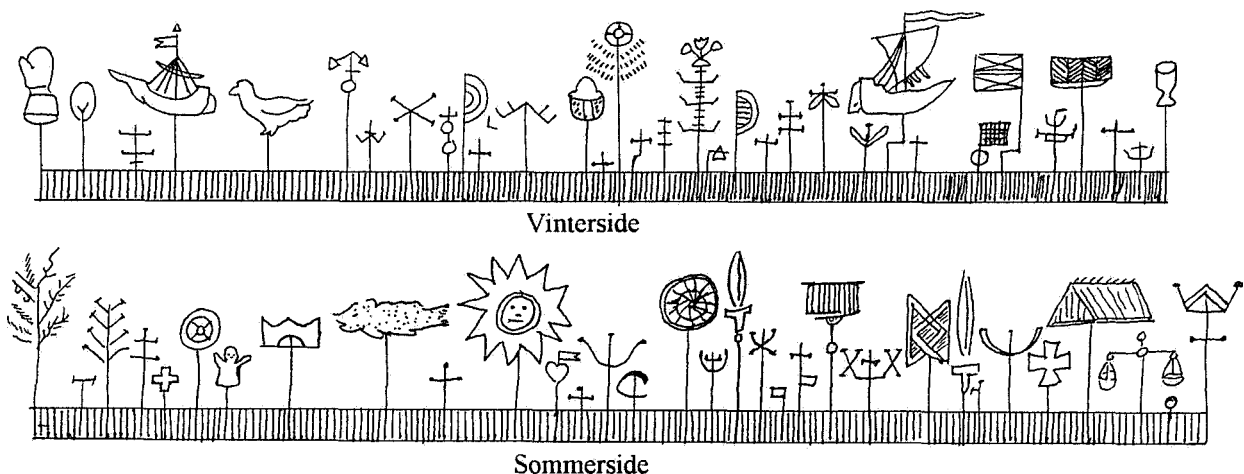
Vi kan imidlertid snu på dette, for eksempel anta at Askim er utskilt fra en gård før prestegården, området urgård. Det er nemlig mye som taler for at det var en tidlig storgård i prestegårdsområdet, før både Gudim og Askim, og slik sett kan vi ikke se bort fra at Ilen ble ryddet i et engstykke eller en havnegang til denne gården. Det virker imidlertid noe underlig om en storgård i prestegårdsområdet, selv om det var en urgård, har sine yttergrenser langt inne i det området som mer naturlig hører til en urgård i Romområdet.

Vi står da tilbake med urgården Rom som den eldre og større gården med ei gresslette med ile, hvor det ble ryddet en gård som fikk navnet *Ilen*. At Ilen ligger i det området vi fant sannsynligvis er urgården Roms opprinnelige land, underbygger denne ideen.

(Denne lille gårdshistorien er en blanding av dokumenterte opplysninger og spekulasjoner. Spekulasjonene er imidlertid bygget over generell viten om gårdsdannelser i landet forøvrig, og bør være forholdsvis troverdige. De fleste opplysningene er hentet i Gårdshistorie for Askim. Ønsker du å bli enda bedre kjent med gårder og plasser i Rom/Kykkelsrudområdet, bør du anskaffe, eller låne, denne boken i skolens bibliotek. Jeg går ut fra at alle tre bind er tilgjengelig der).

Primstav

(Etter Oeconomisk Journal 1757)

Glimt fra områdets idrettshistorie

Som overalt ellers i bygdenorge har det også i denne skolekretsen vært livlig virksomhet på området idrett, og allerede i slutten av 1800-årene levde det på gården Kvakkestad en mann som kanskje kunne ha skrevet seg inn i skihistorien. Dette ble imidlertid stoppet av en uforståelig og rigorøs regel i norsk skisport. I det etterfølgende er gjengitt et intervju fra 1948 i Askim Idrettsforenings julenummer av klubbavisen ASKIM-IDRETT, hvor Anders Kvakkestad forteller litt om sin lokale skikarriere, og forsøket på å få delta i Holmenkollens 50 km det året.

Hadde Askim-gutta hatt noen sjanse i Kollen i 1898?

2 mann ble nektet å starte i 50 km.

A. Kvakkestad hadde den gang de dyreste par ski i Askim.

Vi besøkte forleden en av stifterne av Askim Idrettsforening, Anders Kvakkestad, og ba ham fortelle litt om virksomheten innen foreningen de første årene.

«Foreningen ble stiftet den 21. januar 1893», forteller Kvakkestad. «Det kom en agronom til presten Tandberg i Askim, Nicolai Yggeseth, og han var en ivrig idrettsmann. Det første styret bestod av Yggeseth, formann, Gustav Borgen, som var hos Olsen Maseng, Frithjof Løken og meg. Før foreningen ble stiftet var det svært få som drev idrett i Askim, men foreningen fikk straks medlemmer, og flere av dem var dyktige idrettsutøvere. Jeg kan ikke huske navnene på alle, men jeg kan nevne bl a. en mann som Ole Frankrig, han var en dyktig idrettsmann».

Kvakkestad kan også fortelle at baker Berg tok initiativet til å starte en turnforening. Øvelsene ble drevet bak gamle Bilidt, hvor det var satt opp noen stenger, men turnforeningen gikk ut av mangel på interesse.

«Det var mest skisport som ble drevet den gang», sier Kvakkestad. «Litt skøytegang og litt friidrett var det, men det kom i annen rekke. Utstyret den gang var ikke rare greiene mot det som benyttes nå. Vi brukte bare en lang stav den gangen, og ski var det svært vanskelig å få kjøpt. Vi måtte lage dem selv. Jeg fikk en gang et par ski i 1. premie. De var av ask og kostet 17 kroner. Det var det dyreste par ski som var i Askim den gangen, og de ble regnet for å være meget flotte. De var laget av Thv. Frosterud».

Kvakkestad har enda staven og den ene skien. Den andre brakk han for noen år siden. Staven er ca. 2 meter lang med en pigg i enden, og skien er på lengde med de vi bruker nå, men det er ikke rann i den, og virker litt klompete i forhold til de smekre skiene som benyttes i dag.

«Det var ikke så dumt med en lang stav», sier Kvakkestad. «I stygt utfor-terreng var den kjekk å ha og bremse med, og f. eks. i vei som gikk litt utfor, fikk en godt tak med den, og det skulle en rask hest til for å følge med».

Kvakkestad forteller at han holdt på med ski-sporten i 5 år, fra 1893 til 1898. Senere var han ikke med noe større. I løpet av disse årene tok han 3 førstepremier og 2 annenpremier.

«I Spydeberg var det en forening på denne tiden», forteller Kvakkestad videre, «men da Emil Kristiansen, Kvakkestad, og jeg kom dit for å være med i et renn, fikk vi ikke lov å starte. Vinteren 1898 trenet Emil Kristiansen og jeg temmelig hardt, da det var meningen vi skulle være med i 50 km i Holmenkollen. Formannen meldte oss på, men så kom det beskjed om at vi ikke fikk starte, da det måtte delta minst 3 fra hver bygd. Jeg kan ikke skjønne hva det skulle være godt for», sier Kvakkestad.

«Det var ikke mange som hoppet på ski her på denne tiden», sier Kvakkestad. Det ble mer av det etter at han sluttet som aktiv.

«Det ble nesten ikke konkurrert med folk fra andre bygder på den tiden. Konkurransen sto mellom bygdas egne idrettsfolk. Vi gikk vanligvis 17 km, men hadde også løyper ned til 8 km. Jeg kan ikke huske hvor lang tid vi brukte på 17 km, men vi gikk fort den gangen også. Det ble ikke så mye tid til trening da som nå, men jeg kan huske at jeg en kveld gikk fra Askim til Kråkstad kirke og tilbake. Vi hadde vårt arbeide til ut på kvelden, og da ble det ikke så stor tiden man fikk avsatt til trening i uka. Men det ble drevet både sunn og god idrett den gangen også», slutter Kvakkestad.

Kontorbakken

Det ble mer av hoppporten senere, sa Kvakkestad, og det resulterte i egen hoppbakke for området, -Kontorbakken. Det fortelles at den første bakken med stort trestillase ble bygget i 1940-årene, eller kanskje noe før. Den var etter datiens forhold en forholdsvis stor bakke, med hopplengder på 20-25 meter, heter det. I 1960-årene ble det gamle stillaset revet, og nytt satt opp av jernmaster. Bakken var populær, og ble brukt blant andre av idrettsforeningens hoppgrupp til trening. I dag er Kontorbakken historie, også jernstillaset er revet og fjernet fra området.

Slalombakke

I begynnelsen av 1980-årene begynte Lasse Solli i Askim Elverk. Jeg hadde ofte oppdrag for Elverket, og ble straks kjent med Lasse. En dag kom han noe deprimerert på jobb, og da jeg spurte hva den triste mine betød, fortalte Lasse at man i lengre tid hadde planlagt en slalombakke i Romsåsen, men så viste det seg at det ble økonomisk umulig å gjennomføre prosjektet. Bakken ble ganske enkelt for stor og dyr.

«Hvorfor ikke bygge en mindre bakke», foreslo jeg, «en for den yngre garde»? Jeg tilbød meg å spørre Øyvind Lund, en god slalomkjører på den tide, om å bli med ned i åsen og finne en brukelig trasé for en mindre bakke. Det ble slik. Sammen med Øyvind bestemte vi trasé for en liten slalombakke. Men denne kostet også penger, og vi satte i gang med å skaffe sponsorer og støttespillere. Et lotteri over innsamlede gaver var en måte å ordne sakene på, og vi startet en tiggerunde.

Jeg åpnet som giver og ga et ikon, jeg spurte Knut Eng om en gave, og han tilbød en Noral-lampe. Jeg ba om to, og vi fikk to. En annen spurte Gressvig, og vi fikk sportsutstyr, og atter andre spurte andre potensielle givere. Det ble avertert etter lopper, og til slutt ble det holdt stor loppeauksjon på Rom skole. Sammen med lotteriet ble det

bragt til veie 16 000 kroner, som var akkurat nok til å kjøpe et anlegg for å frakte løperne opp bakken etter endt utforkjøring. Utstyret ble kjøpt brukt fra et Høyfjellshotell, og Askim Elverk lånte ut bil til transport av anlegget til Askim.

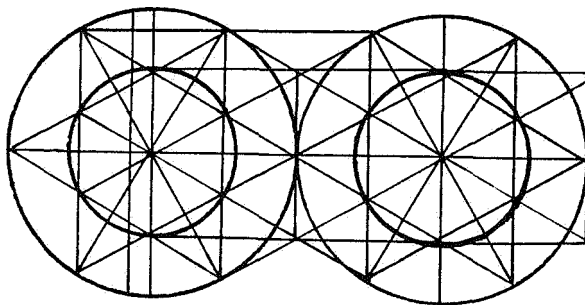
Askim Rotary Klubb deltok på forskjellig vis gjennom enkelte medlemmer og Askim Elverk ga master og anlegg for strømtilførsel og lys. Hafslund leide bort grunn gratis, og flyttet kostnadsfritt en kontorbrakke fra anleggsområdet, og stilte den gratis til disposisjon for pølsesalg, vaffelsalg, saft og vann salg osv. Strøm ble også levert gratis av Hafslund. Bortsett fra transport av maskiner, utførte Mortensen & Sønn gratis alt planeringsarbeide i traseen, og Kykkelsrud Vel, som deltok aktivt i hele anleggstiden, sto for driften etter at bakken var tatt i bruk.

Bakken var meget populær i flere år, og var i bruk fra morgen til sen kveld. Alt fungerte som planlagt, men en ting hadde vi ikke beregnet under planleggingen: værgudenes luner. Etter hvert ble det mindre og mindre snø om vinteren, og fordi bakken vendte mot syd, tinte det tynne snølaget raskt bort på ettervinteren. Sesongene ble kortere og kort, og det hele endte dessverre med at forholdene ikke lenger lå til rette for vinteridrett i denne morsomme bakken.

Litt skolehistorie

Dette heftet beretter ikke noe om Rom skole, hvilket heller ikke var meningen. Min avtale med Kirsten Klepper var at jeg skulle berette litt om Romområdet bakover i tiden. En historie skrevet i anledning en skoles 100-jubileum, bør imidlertid inneholde også litt skolehistorie, selv om det blir beskjedent, og ikke spesielt fra Rom skole.

De første skoler

De første skoler var Mysteriesamfundene, hvor det ble undervist på et meget høyt nivå. Geometri ble sett som Guds språk når han talte til mennesket, og ble derfor brukt i mange sammenheng, for eksempel til beregning av templer. Ovenstående tegning er av Chonsutemplet i Karnak. Fra de eldste tider har templene vært uttrykk for folkenes kultur, både religiøs og verdslig, fordi man ikke trakk noen grense mellom det verdslige og det religiøse. Det er da selvsagt at de som skulle planlegge for eks. templene, måtte være i besittelse av stor teoretisk og teknisk dyktighet, og de ble samlet i såkalte byggesamfund, datidens «høyskoler». Tallsymbolikken ble også høyt verdsatt. I den fremstilte man overmenneskets likhet med guddommen med tallet 9.9, hvilket betød at selv om mennesket, evigheten tatt i betraktning, kan nå til fullkommenhet, er selv i den situasjon tallet for mennesket bare 9.999, og ikke 10, - som er Guds tall

Litt om skoleundervisningen i 1860-årene

Før skoleloven som kom i 1860 foregikk undervisningen i den gamle omgangsskole. Eneste fag i omgangsskolen var religion og lesning, og kvaliteten på det barna lærte var avhengig av den enkelte lærers kompetanse, og den var ikke alltid den beste. Med loven av 1827 ble fagkretsen utvidet og omfattet fra da lesning «forenet med forstandsøvelse», religion, salmesang, skrivning og regning. Undervisningen i de to siste fag var imidlertid frivillig, og ble vesentlig søkt av storbøndernes sønner. Andre trodde ikke de ville få bruk for slike kunnskaper.

Fra slutten på 1850-årene ble det mer orden på skolevesenet, blant annet med undervisning i egne skolelokaler i skolekretser. Først i kommunelokalet på Henstad, fra 1860 i Holterenga skole, fra 1862 i nye lokaler på Moen og fra 1879 på Dehli, men først i 1901 fikk Rom sin skole.

Et lite inntrykk av skole og undervisning i andre halvdel av 1800-årene får vi ved hjelp av Martin Solbergs beretning mange år etter han var flyttet fra Askim, da han på sine eldre dager på oppfordring av Øvre skrev en artikkel om barndomstiden i Askim. Han bodde da i Drangedal hvor han i mange år hadde vært distriktslege. Solberg var opprinnelig fra Solberg ved Solbergfoss.

Martin Solbergs skoleminner:

Skolen var tre-delt. Vi gikk to dager i uken, men vi hadde lekser hjemme, og en del skriveoppgaver og regneoppgaver. Vi hadde skolegang også om sommeren mellom våronn og slåttonn og således lang skoletid. Foruten religion hadde vi skrivning og regning, dertil en eller annen avdeling av Jensens leksebok for folkeskolen og folkehjemmet som ble lest og gjennomgått på skolen og deretter gitt i lekse. Denne merkelige boken var en gullgrube. Der leste man utdrag av Bjørnsons fortellinger, historie, kirkehistorie, geografi, naturlære om mennesker, dyr og planter, ja, selv litt om stats- og samfundsvitenskap og til slutt prøver på oldnorsk og landsmål.

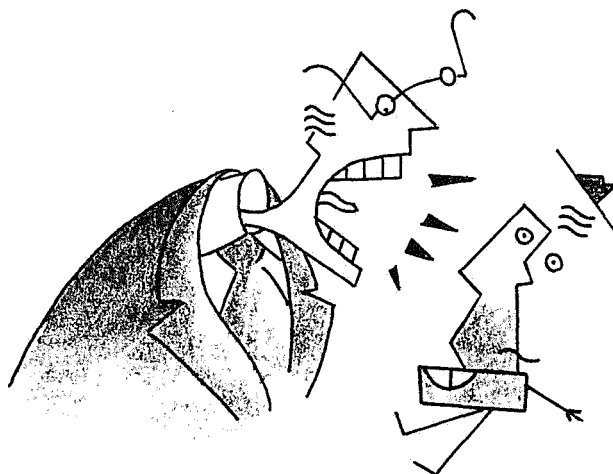
I de siste årene hadde i hvert fall en del av oss en liten grammatikk og en regnebok. En del lærte å skrive ortografisk korrekt og tumlet med brøk og reguladetri bedre enn folkeskolens barn nå driver det til. Det hadde sine grunner. For det første hadde vi alle lært å lese før vi kom til skolen, dertil kom at lærerne ikke som nå drev klasseundervisning, slik at det ble de mindre begavede som bestemte takten.

Læreren la an på å drive de flinkeste lengst mulig frem. Dermed kunne han ved leilighet gjøre seg bemerket som en flink lærer gjennom enkelte elevers kunnskaper. Dertil kom at man ble flyttet opp i klassene ikke vesentlig etter alder, men etter kunnskaper. På den måten ble de flinkeste samlet i øverste klasse. Mange kom ikke lenger enn til 2. klasse, og disse slapp ofte ikke fram for presten på flere år.

Vårt viktigste fag i skolen var religionen. Pontoppidans forklaring burde man kunne utenat, eller i hvert fall svarene, og vi var derfor vel hjemme i «saliggjørelsens orden». Vi var på det rene med at vi burde omvende oss. Men det var ikke så greit. Da måtte vi oppgi alle fornøyer, og ikke bare det. Selv det å lese i bibelen og gå i kirken kunne være syndig hvis det ikke ble gjort i den rette ånd. Å utsette omvendelsen skjønnte vi var farlig, særlig når det ble spådd at dommedag var nær forestående. Vi visste at den skulle komme, som en tyv om natten, da alle himler skulle forgå med stort bulder, elementene

komme i brann og oppløses. Det ble nok om natten sendt opp mange hete bønner om utsettelse, -helst til vi ble gamle. Det nyttet ikke å betro seg til de voksne, for de var tydeligvis ikke omvendt de heller. Vi smågutter kunne diskutere spørsmålet, og når vi var flere, var vi modige og mente at når verden hadde bestått så mange tusen år, sto den saktens til også vi ble gamle.

Epilog

I min barndom var det «disiplin» i skolen

-men lokalhistorie var et ukjent begrep for mange av elevene, -til dels også for mange voksne. I motsetning til de av mine medelever som heller ikke hjemme fikk tilført slike kunnskaper, var jeg imidlertid heldig. Født som jeg var inn i bygdas største slekt hvor slektshistorie var høyt verdsatt. Og med slektshistorie følger lokalhistorie. Jeg fant derfor tidlig ut at de personer som betraktet Sketve som noe mindreverdige utenfor folkeskikken, var noe historieløse.

De visste ikke at Sketve var et av de tidligst befolkede områder i landet, at bygda, fordi den lå langs den i århundrer viktigste ferdselsåren i landet, Glomma, tidlig fikk føling med det store utland, at en av landets største jordeiere, Munan Torleifson av adelslekten Stumpe, som eide blant annet Tomb herregård og tilhørte landets høyeste aristokrati, valgte å bo på Skog, Sketves største gård, og ingen hadde fortalt dem at Skiptvet kirke århundrer senere ble kalt amtets vakreste kirke. Jeg visste heller ikke alt dette i min barndom, men jeg forsto av det som ble fortalt av enkelte reflekterende sketvinger at bygda hadde en forhistorie jeg kunne være stolt av. Jeg erfarte derfor allerede som barn at tidlig tilføring av positiv lokalhistorie er viktig for utvikling av tro på egen verdi i forhold til mennesker fra andre miljøer, spesielt mennesker fra bymiljø, som alltid har en tendens til å opptre som om kunnskap og kultur er et byprodukt.

Å kjenne sine røtter er viktig for trygghet og personlighetsutvikling, og skolen kan medvirke positivt i denne oppfostring ved å formidle god lokalhistorie, og med den vise elevene at de har grunn til å være stolte av sin bygd og dens historie.

